TECHE
UDINE

MANOSCRITTI

FONDO JOPPI

Manoscritto n. J_MSS_0625

I manoscritti che compongono compongono il fondo, assieme alle migliaia di testi a stampa - compresi rari incunaboli e cinquecentine - il Fondo Joppi, sono quasi esclusivamente di interesse friulano. La raccolta si è formata nell'arco di una sessantina di anni grazie alle ricerche di Vincenzo ed Antonio Joppi.

Collocazione:

Biblioteca Civica "Vincenzo Joppi", Udine - Inventario dei manoscritti del Fondo Joppi
https://www.techeudine.it/fondo-joppi
https://www.sbhu.it/

625

Esercitazioni poetiche
e prosastiche
accademiche
dei seminaristi aquileiesi.

(secolo 18°)

ACADEMIA

Publicè [illegible]

[illegible]

SEMINARIO AQUILEJENSI

[illegible]

ILLUSTRISSIMO AC REVERENDMO

D. D.

DANIELI DELPHINO

PATRIARCHÆ AQUILEJENSI

[illegible] Loci [illegible]

Auctore R. D. D.

JOSEPHO STEPHANI

RHETORICÆ PRÆCEPTORE

UTINI [illegible] Anno M. DCC. [illegible]

ACADEMIA

Publicè recitata,
in
SEMINARIO AQUILEIENSI,
nec non
ILLUSTRISSIMO, AC REVENDMO
D. D.

DANIELI DELPHINO

PATRIARCHÆ AQUILEIENSI.
Ejusdem Loci Patrono dicata.

Auctore R. D. D.

IOSEPHO STEPHANI

RHETORICÆ PRÆCEPTORE

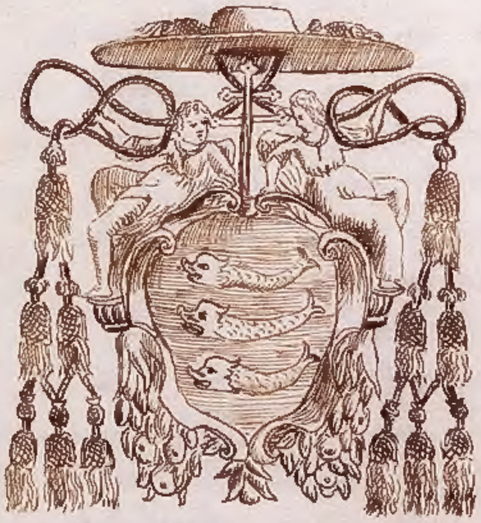

UTINI In Sem: Aquil: M.D.C.C.XXXVII.

Utrum utilius sit domi, an in publicis scholis iuuenturem erudiri.

Scribit Plutarchus, magnus ille in antiquitatis indagatione rimator, olim apud Priscos neque ullum literarum ludum extitisse, et parentes suis quemque liberis tradere litteras consuevisse. Honestissima vero consuetudo, et magnis viris ac sapientibus dignissima: quę declarat, et quam illi de iuuentute sua fuerint sollicili, et quam probe hęc erudita, atque instituta. Veruntamen quod fuerunt quidam, iique multi, qui aut publicis, aut privatis, et domesticis aut utrisque simul negotiis, curisve distenti tantum otii nancisci non possent, ut ipsi docendis liberis uacarent; Inventi sunt, qui hoc onus deponerent, aliisque puerorum suorum mentes ad Humanitatem fingendas committerent. Excepere onus primum cognati, deinde familiares, tum amici: postremo, cum hi quoque recusarent, siue quia omnia illa mutari coepissent, aut potius in deterius labi, ut iam tum pariter aliis quibuslibet, quam consanguineis, et domesticis opera tribueretur, in horum omnium provinciam exteri successere ut nequaquam iidem essent, sed alii prorsus longe alii uiuendi, et bene uiuendi Auctores. Etsi autem; ut iuuentus recte informaretur iubebat parentes suam domum migrare doctores, atque ita migrare, ut una semper cum Adolescentibus sibi concreditis essent; nonnulli tamen cum uiderent docendi curam aliis demandari iam coeptam esse, audirentur, fortasse etiam, quę in mortales semper grassata est faciendę seruandęque rei peritis, de nimiis in educando domi prole impensis parentes queri, in eam spem ingressi sunt, ut existimarent, si ludum aperuissent, inopes se a discipulis futuros non fuisse policiti presertim si quidam discentium numerus in disciplinam conuenisset mercede longe minore se litterarum scientiam tradituros. Primus apud Romanos hanc aleam tractasse dicitur, et publice docuisse quidam Sp. Carbilius eius Carbilii, qui primus uxori nuncium remisit libertus; apud Graecos obscurum est, non abludit tamen a uero haud ita multo ante Antiphontem, qui a Patre litteras, et Rhetoricas

artes

artes didicit, publicas scholas in Græcia patuisse. Illud satis constat neque ita veteribum fuisse hoc scholæ genus ut nulli sequerentur; neque rursus ita probatum ut omnes amplecterentur, sed quod in curijs, et concionibus accidere solet, ut nouâ proposita re, in diversa abeant, et partim vetera tanquam Religione aliqua consecrata servanda censeant, partim abrogatis antiquis rogando recentia arbitrarentur idem hoc quoque in re usuuenit. Alij enim, ijque adeo multi, ut recensendis non uacet, laudarunt quidem nuper inductum publicè docendi morem, sed suos tamen liberos Domi erudiendos tenuerunt; alij contra dimissis liberaliter domesticis magistris scholarum frequentiæ, et publicis præceptoribus ex se prognatos tradiderunt. Quod quidem quasi sententiarum diuortium tali nunquam consecutis temporibus potuit; imo ut ex Apeninno, quæ flumina profecta altera in supremum mare Ionicum, altera in inferum, hoc est Thuscum labi primum coepere, eodem deinde semper defluxerunt, ita ex comuni illo veterum sapientum iugo, quæ emanarunt erudiendæ iuuentutis persuasiones, quem primum cursum inierunt, eundem postea continenter tenuerunt, ut alij tranquillam quamdam, et commodam, alij procellosam quamdam, et institutionem occuparent. Hinc enim, et Philippus Macedoniæ terræ Rex prudentissimus, è Græcia Alexandro Filio Doctorem Aristotelem euocauit, et Augustus, Verrium Flaccum suis Nepotibus præceptorem electum transire in Palatium iussit, et Marcus sapientissimus Romanorum Imperator undique instituendo commodo Magistros prestantissimos Romano duxit, ut nostris etiam temporibus id a multis factitari uidemus: Hic et Isocrates Discipulorum nobilitate floruit, et Academiam aperuit Plato, et Stoam Zeno, et Lycæum Aristoteles, et alij deinceps ad hanc etiam memoriam nostram: ut mirum non sit, quid nostros superiores quid ueteris adeo indiuersum traxerit hodierna luce quærere nos constituerimus, speramus enim fore, ut tanto in conuentu, et in tanta doctissimorum uirorum frequentia dirimi tandem possit, ac minui controuersia hæc; in tua uero maxime prudentia, sapientiaque confidimus, Daniel Patriarcha quem pulcherimè scimus, atque adeo sentimus omnes in arduis, et dubijs rebus perspicacissimum esse atque sapientissimum.

L. D. S.

Priuata Schola publicę prestat. v.,

Nihil est, ut mihi quidem uidetur, quod magis homines in officio contineat, et arceat a fedis, quam in suos cuiusque parentes metus, et obseruantia: ut uiri etiam, et natu grandes cum iam ipsi uitę suę modum habent, et eorum nosci, atque aleo scivi ingenium potest, summa ope caueant, ne quid faciant coram ijs indecore, et effeminate, neue si quid fecerint, ad eorum unquā notitiam perueniat. Quam naturę legem, aut potius in parentes diligentiam, cum ita omnibus inspiratam uideo, ut salus illis tum demum firma uigeat, et incorrupta cum nullo locorum, ac temporum interuallo a parentibus liberi dirimuntur non possum omnes, qui suos liberos aliquo in numero esse uolunt, et tum patrię, tum sibi caros uiuere, etiam atque etiā non cohortari, ut eos usque dum ad humanitatem informantur intra domesticos parietes contineant. Non hercle uerbis dici tantum potest, quam re ipsa hic metus, atque obseruantia exuatur sepe, ac sepius a suorum conspectu abscedendo uelut hic: ut mirum sit quanta quam breui tempore adolescentiū hominum mutatio sepenumero consequat. Principio enim quamdiu domesticę disciplinę recordantur, quamdiu parentibus duntaxat animo adhęrent, et eorum monita, eorum precepta altâ mente reposta conseruent tamdiu ueriti ne eos offendant, ne obiurgentur castigenturque ab illis si per ignauiā adolescentiam agant, sedulo incumbunt in id studiū in quo sunt, neque quidquam sibi temporis elabi patiunt, quin propositum urgeant, et pro uiribus assequi contendant. Sed labente deinde paulatim patria caritate, et decrescente, per absentiam metu in suos, ac timore, licet eos in studijs primo uelut desidentes cernere, deinde magis, magisque labi, tum ire demum precipites, donec eo ut nullam litteris operam dent, et sepe, ac sepius ad scholas non ventitent, perueniunt. Atque hęc tanto magis factitant a pueris, quod parentes uident, partim priuatis, domesticisque, partim publicis negotiis districtos, haud ita sepe posse suorum studiorum rationem, uel a se, uel ab

absentibus pręceptoribus accipere, quodque spe certa sustentantur, fore ut impune possint in desidia delitescere. Quibus profecto cessandi illecebris cavent, cavebuntque semper qui privatim erudiuntur. Vident enim unam sibi cum parentibus, et pręceptoribus domum esse unum victum, eumque comunem, vident, et sentiunt negligentiam suam statim detectum iri, si non statim, paulo quidem post si non paulo, at aliquando, eum scilicet assidua defatigabit docentem cogetque omnia indicare; obversantur ante oculos illę turbę domesticę, illę castigationes animadversionesque, quibus eo gravioribus, quo a propinquioribus, amantioribusque proficiscuntur, securis illis, atque otiosis nullo modo esse licet. Sunt hęc, Auditores satis magna, et gravia domestice potius, quam publice amplectendę eruditionis ornamenta: Sed adsunt alia ęque longe magna, et gravia. Quis enim ignorat, atque adeo non sentit, ut quisque maxime diligere deprehenditur ita ei diligentissime pareri. et benevolentiam pręsidum in suos gravissimum his esse industrię, et laboris in imperatis faciendis incitamentum? Horum nutum observamus, horum oculos, vultum, ora cernimus, quę sit eorum mens, et voluntas, si possumus detecturi, ut imperium non expectemus, sed occupemus. Quod homines prudentissimi, et erudiendorum puerorum peritissimi, cum ad omnes res, tum pręcipue ad eruditionem valere plurimum cum iudicavint, uno consensu omnes id etiam atque etiam inculcaverunt pręcipientibus ut blanditiis, non minis, ut bellariis, non verberibus, ut laudibus non iurgiis, et conviciis discipulos allicerent, neque vero committerent, ut litterę, et musę una cum ipsis odio nunquam ab illis haberentur. Iam, utros putatis, Auditores ex pręceptoribus, de quibus proposita quęstio est; suos quemque discipulos maiore benevolentia complecti? eos, neque in plures carpunt; an eos qui in unum, aut alterum conferunt? Ego vero ita sentio, diligi tantum ab alteris discentes, ab alteris etiam amari. Carent enim magistri publici iis omnibus rebus, quibus privatorum augetur caritas; nullibi fere nisi in scholis cum discipulis versantur, non pernoctant cum illis, non rusticantur, non una epulis accumbunt, non una denique vivunt; neque vero ita sępe possunt, alit ęque

amicę

amice et familiariter accipi ab discentium parentibus: que omnia ita honestissimum quemque devincere, et comouere videmus, ut sepenumero consanguinei videantur hac de re preceptoribus concedere debere. Hinc vel me tacente intelligitis, Auditores, nullo modo posse discipulos cum discipulis vel studio, vel progressibus comparari. Alteros enim precipientium amor, et comoditas, alteros metus potius, et timor incitat; alteros cogitatio, et studium, ne docentem quid offendant, alteros ne ipsi offendantur; alteri diligentiam, et sollicitudinem vere adhibent, ut doctoribus gratum faciant, alteri preseferunt ut sibi morigerentur; alteri nituntur doctoribus suis benevolentie remuneratione, et officiorum vicissitudine respondere, alteri ut clamores, ut iurgia, et convitia duntaxat vitent; alteri denique libenti quodam animo, et sua quodammodo sponte, alteri necessitudine quadam, et vi coacti studia colunt; Agit enim utrumque preceptorum genus pro ingenio suo, proque ea, qua sunt adversus discipulos affecti benevolentia: Ut alteri non possint esse non blandissimi in docendo, et vel in ira placidissimi, alteri subaspери fere semper, difficiles, morosi, et citra etiam iram ferociores. Quemadmodum igitur ita maxime in sententia res omnes cadunt, et promouentur, ut libentissime suscipiuntur, et curantur; item longe maiorum, qui privatim, quam qui publice erudiuntur profectum senserit, cum presertim multo maiorem privati quam publici doctores discipulis curam, et diligentiam adhibeant. Expectabunt fortasse nonnulli dum hoc loco utrumque instituende iuventutis rationem explicem, et quantum illi quantulum contra hi discipulis vacent exponam. Sed nolite, queso, auditores publicorum conditionem convertere in culpam, aut crimen putare, nolite eorum nec consilium ex necessitate, nec voluntatem ex vi interpretari. Publice docentes minus quam privatim discipulis vacant? fateor. Raro emendant? Non nego. Annum scholasticum emensi pueri inanes inveniuntur? Non inficior. Prima etate altera etiam, tertia aliquando in scholis occupata revertuntur rare ferule? Quid tam rerum imperitus est ut hoc nolit concedere? At totum istuc nobis, qui aut plurimi illuc ventitamus ipsi, aut plures equo in scholas publicas undique congregamus, non de-

centibus

centibus vitio vertendum est, quibus opera in singulos est, et uni=
versos ęquis partibus distribuenda, ac non omnis in unum, aut
alterum insumenda. Quid aliud hoc foret, quam aliis suum eri-
pere, dare aliis aliena? ipsi quoque Pręceptores publici quibus
una discentium utilitas cordi est, ne nimium onerentur, excusare
numerum solent, temporis angustias, studium cuique navandum
suum. Cęterum aut scholę illę celebrandę non sunt, aut quę
ultra ibi adhibetur omnibus in ea acquiescendum, neque in comu=
ni conditione pręcipua postulanda. Omnino quoties eorum quid=
piam dicimus, toties unum dicimus, atque illud, quod orationis huius
finis erat, utilius esse intra domesticos parietes studentem iuven=
tutem continere, quam scholarum frequentię committere. Quid
igitur dubitatis Auditores; quin in proximum scholasticum annum prę=
ceptorem aliquem liberis vestris domi instituendis eligitis? Aderit hic
semper illis. Poterit in rebus dubiis, et obscuris semper consuli as=
sistere discentibus quo tandem cumque libebit tempore, neque solum
horis scholę assignatis sed aliis quibuslibet: immo, id, quod a nobis
admonendus erit, ne laborem ac molestiam pueri sentiant poterit etiam
cum ludent, et agent alia coram vobis dantibus animos paulatim, nec
opinantibus litterarum scientiam per ludum inculcare. Hinc vero illa
consequentur, ut et una cum ętate quotidie magis rerum cognitio
in illis adolescat, et studia nihil gravia sint, atque odiosa
et honestissimo hoc labore a pueris assuefacti non possint cum
adoleverint, etiam si maxime velint non multis subinde vacare.

L. D. S.

Publica Schola privatæ præstat.

Quantum huic Adolescenti credi oporteat, Auditores, ni ex nulla re alia æstimari possit, vel illud unum satis est, quod proximo Scholastico anno ad Accademiam multo frequentissimam, et omnium, quæ sunt, et fuerunt, celeberrimam Patavium profecturus est, ibique quadriennium magnos illos viros auditurus. Tegeret suum isthuc consilium, usque certe dum illam Dissertationem habuisset si ibi fidem haberi vellet: nunc quod facturus, quod iam diu cogitasse nos omnes scimus, coarguit eum, refellit, repulsat, convincit denique, ne quid gravius dicam, dicis magis, aut exercitationis, quam publicæ utilitatis gratia privatam institutionem suasisse. Neque vero dicat se idcirco quod ita suis parentibus visum est, vel quia constitutum vitæ genus id desiderat, non voluntate sua illuc abire: quandoquidem nisi se prudentiorem natu grandibus haberi postulet et si aliquid quærit illinc, quod hic non adsit, unum efficit, atq. illud, publicas scholas longe ẽẽ privatis anteponendas; cum præsertim cognitum multis sit atque perspectum, id, cuius gratia ad Gymnasium illud se collaturus est, non posse, nisi ingenti labore, et studio comparari. Sed venio ad ea, in quibus tota nitebatur opinio, in quo animadverti duplicem ẽẽ adolescentis ordinem. Nam et pueros studiosiores ẽẽ domi aiebat propter simul in parentes metum, simul in præcipientes amorem, et doctores longe diligentiores magisque vacuos propter singularem in discipulos benevolentiam eorumque paucitatem. Ego vero primum illud ignoro quomodo duæ cupiditates inter se diversæ, quarum altera cogit altera allicit, unum et idem in uno possit, atq. eodem fine efficere. Si se timor excitat, non excitat amor; si amor, non sane timor: nemo potest uno, eodemque tempore duos hosce inter se repugnantes stimulos sentire; diligenterque hoc omnibus tum Doctoribus, tum parentibus videndum est ut adversus pueros, vel blanditiis, vel minis, si qua tamen mens adeo illiberalis ẽẽ potest quæ hoc modo sit educanda pro eorum ingenio utantur. Deinde si liberaliter instituendi sunt pueri id quod tute dixisti, et suadent omnes præter Chrysippum, tuo te pugione scilicet conficiam. Tu enim publicæ docendæ iuventutis morem improbasti quia cum publici præceptores paulo severiores ẽẽ soleant inviti studia

ado=

adolescentes, et coacti veniunt, et quod inde consequitur nihil, aut certe parum proficiunt. De publice docentium severitate quod dixisti, nec nego nunc nec affirmo: illud aio, si propterea quia in scholis severius accipiuntur discipuli ægre procedunt, ægre domi quoque ubi a parentibus, ut solebare, iurgia audiunt, convicia, et alia his graviora processuros. Arripio igitur quod das immo addo id facilius domi posse, quam in scholis contingere, cum diutius illi, quam hic commorentur. et sane cogitanti mihi sæpenumero, ac dici, multumque consideranti, unde id quod parentes sæpe conqueri audimus inopes, et pusilli animi natu grandes nonnulli sint, qui festivitate quadam, et alacritate pueri ingentia pollicebantur illud ferme unum succurrebat, quod nimis duriter, atque arcte dum pueri nimirum erant tractati sunt. Hinc enim nihil altum nihil magnificum, nihil sublime non dicam efficere, sed ne cogitare quidem ac suspicere abiectissima mancipia possunt; hinc liberales artes non floruerunt nisi in liberis, pacatisque civitatibus, hinc egregia et memorabilia non susceperunt, susceptaque cum ingenti nominis celebritate confecerunt, nisi quæ ingenia prope in præcipiti steterunt; ut si illa in hoc genere præscriptio moderatioque bene alias tantum non faciendum sit, primum aut alteram ætatem liberius hi vivant. Retinete domi, retinete parentes iuventutem vestram quamdiu libet, neque in scholas publicas committote. vacabunt non inficior, vacabunt assidue studiis propter eum, quem omnibus natura inseruit, in vos metum, et observantiam; sed præterquam quod continuo labore defatigati irreconciliabili in musas odio imbuentur, eo etiam usque animum refringent, et abjicient, ut reformident deinde lucem ipsam, et quoties aliquid in publico agendum erit, ut hi videantur. Vera dico, et experientia comperta. Ipsum illud Domi se abdere ac dum cum timore contineri, Istuc ipsum insenescere libris, et curis stupidos, et prope Bardos saltem hominis plerumque mortales reddit; videmusque istiusmodi viros taciturniores statuis fere omnes exire, risuque populum concutere. Aliæ, mihi eruditæ, longe aliæ palestræ desiderantur ad puerorum animos exercendos; non in situ, nec in umbra vires ducunt, spiritusque; in aperto, in luce, in Gymnasiis evalescunt; hic eloquentia, non inter secreta, nec Domi Cancellos, hic inquam tuos incipit exercere lacertos, hic aluntur ingenia, hic educantur hic

ad

ad uera prælia, ad concertationes, ad aciem, ad impetus, in foro, in curia
pro rostris, in campo uel faciendos, uel sustinendos comparant. Quem
enim domi habent, quem petant, quem repellant, mentem in se, quem
uincant? Quem habent domi, cuius ictus uitent, cuius artem eludant,
quem superare conentur? Quod contra in scholis, quibus cum certent,
quibus cedere pudeat, quos uincere gloriosum putent? Abuterer patientia
uestra, Auditores, si æmulationis uires explicare uellem, cum ipsi
eius aculeos haud dubie, quantum e uestra rerum cognitione, et scien=
tia comperio, maxime senseritis; sed date tamen mihi, quæso, ueniam
hanc, ut illud duntaxat addam, longe acrius exstimulare æmulatio=
nem, quam exhortationes seniorum, quam obseruationes parentum, quam
magistrorum uoces, quam ducentium curam, quam ea omnia, quot=
quot unquam excogitarunt, aut excogitare potuerunt callidissimi
præceptores ad segnes insigniter, et ignaros a torpore commo=
uendos, et ad studia nauiter, fortiterque celebranda incitandos.
Et dubitabitur de Doctorum in discipulos beneuolentia? Timebiturque,
ne minus, quam priuati docentibus operam nauent? Immo plus,
longe plus curæ, et diligentiæ magistri publici quoque studiosio=
ribus, multo ac uigilantioribus adhibebunt. Ego enim ita iudico do=
centium in discentes uoluntatis inclinationem, non ab sodalitiis,
nec a consuetudine, nec a conuictu; sed ab animorum simi=
litudine, ab auditorum alacritate, ab eorum in litteras amore
et diligentia oriri, atque augeri. Qui attentus, et impiger est,
eum amat, et colit præceptor, uultque in dies singulos magis,
ut maxime studia capessat; qui cessat, qui otiatur, et nugas
nugatur meras, illum nec diligit magister, nec colit artibus, coletque
quotidie minus, ut minime satagat: uelut interdum parentes
quoque, qui resipiscentes libros diligentissime curant, desipere
uero uolentes, et insanire irati projiciunt, et contemnunt. Cui
ergo non apparet, ubi summum discentium studium est, ibi
maximam docentium curam esse? et publicos præceptores longe
fore ad instituendos pueros priuatis sollertiores? At numerus
discipulorum obstat, nec præ multitudine, emendationi, præ=
lectionique satis suppetit temporis. Hic enim uero, Audito=
res, periculum aliquod uideo, ne quis uestrum commoueatur,
nisi, quid in publicis scholis agatur breuiter indicauero. Re=

cit

citatis a plerisque lectionibus, imperatisque, in pristinam scholam quę faci=
enda sunt, ad sellam, unde non modo despicere magistri, an agant discipu=
li quod agunt, sed etiam exaudiri, tametsi submissa uoce loquantur, singu=
li accersuntur exactorum pensorum rationem reddituri. Hic ad trutinam
reuocantur omnia, non solum sententię, sed etiam uerba; examinantur
simplicia, an sint apposita, num rei, de qua agitur, num personis, num
tempori conuenientia, ęstimantur translata, an cum uirtute immutata
sint; deinde ad figuras descenditur simul uerborum, num multę sint aut iunctę
rum eiusdem generis, num uerum pondere graues an inanes, simul sententi=
arum, num opportune adhibitę, num necessarię, num id quod intenditur, ef=
ficientes; et id genus alia. Idem emendandi modus in Rhetoricis, et
prętera, an ordo argumentorum non perturbatus, an quidquam extra
rem, an amplificata quę amplificanda, num rationes, et causę fundamen=
ta arctius concludant, quam aliter, num denique ex arte omnia, indus=
tria, et artificio non apparente. Hęc dominatur in publicis scholis emen=
dandi ratio, uoce plerumque ea, quę nihil impedit alia agentes, sed ta=
men quę notantur, et corriguntur, ad cęterorum aures perferat; ac
si res ferat, etiam elatiore, monitis ante omnibus, ut attendant. Hęc
cum ita sint, intelligitis uel me non admonente, auditores, tantum
abesse, ut discipulorum multitudo obsit, ut etiam prosit plurimum.
Quot enim discere licet una schola, quorum si priuata institutio sit
ne pluribus quidem ullam audiant iniici mentionem? Ego autem contra
existimo, tot magistros in gymnasiis publicis adesse, quot discipulos;
Horumque siue imitationem, siue ęmulationem tum quia facilior
est, tum quia iucundior, maximam omnibus esse et uoluntatem, et ala=
critatem allaturam. Nihil enim ęmulos pręteribit quod uel lauda-
tum a pręceptoribus sit, uel notatum, excipient omnia, arripient
et alte mentibus infigent, simul ut imitentur, simul etiam ut ęmulis
e schola egressi, uelut sępe fit, tanquam ipsi uicerint, coram reliquis
obiiciant. Nam quid de pręlectionibus dicam? quid de partitioni=
bus declamationibusque? Quid de poematum enarrationibus, de quęs-
tionum explicatione, de historiarum expositione, deque aliis istius=
modi rebus? Num periculum est, ne eadem uoce ad omnes perue=
niant? Quasi illa pręceptoris uox non solis instar idem lucis, et calo=
ris uniuersis largientis sit, sed cęnę, quę pluribus minus sufficiat.
Nullum, mihi credite, nullum adolescentibus damnum a discipulorum
numero creatur; acerrimas ad studia faces subdunt, exemplum di=
ligentię dant, laboris, industrię; pudorem illum subrusticum, ti=
moremque lucis perniciosissimum excutiunt, adimunt, expellunt. eo
denique usque rem deducunt, ut condiscipuli sint, et pręceptoribus
laudi, et parentibus gaudio, et Reipublicę glorię, et familię, sibi=
que honestati.

Quod in magnis rebus usuuenire solet, ut, quo amplius deliberatur, eo
sit difficilius, e duabus propositis rebus, utra eligenda sint, iudicare, et neu-
tro inclinatis animis, medium aliquod quæratur, idem puto in hodierna consul-
tatione accidisse. Cum enim audieritis, neque publicam, neque priuatam ins-
titutionem a grauissimis incommodis remotam esse, et habere tamen u-
tramque sua bona, eaque maxima, dubij, animi, spem inter, et metum
ut iuuentus uestra eo, quo uehementissime optatis aliquando per-
ueniat, quærere anxie, et trepide mihi uidemini, ubi nec ex illis ulla,
et ex his quamplurima inueniantur. Quod sedulo inquiritis, nisi ego
fallor, collegia, quæ, uocitantur sunt. In his educatus ille Cy-
rus tantum non modo apud suos, sed apud posteros etiam nomen inuenit,
In his Spartanam pubem erudiri iussit sapientissimus Legislator Lycur-
gus: Immo tot in his, ac tantas ad pueros recte instituendas oppor-
tunitates Xenophon esse iudicauit, ut cum causas explicaret, quibus
Lacedemonij tantum reliquos Græciæ populos superavint, inter cetera
illud nam attulerit, quod uni Lacedemonij in huiuscemodi locum ali-
quem, iuuentutem in disciplinam congregarunt, ibique ad prestitutum
a lege tempus liberalibus artibus informarunt. Ac si ullus uspiam
terrarum locus est, in quo discentium studia, nec ullis impedimentis re-
tardentur, et omnibus adiumentis promoueantur, is profecto hoc seminarium
est. Non recensebo contentissimum Magistrorum studium, non singula-
rem in instituenda iuuentute humanitatem comoditatemque non ueram
eorum tradendarum litterarum rationem, multo uero minus quod mu-
sarum scientiarumque fundamentum maximum est, inculcandæ pietatis
atque in unum cultus incredibilem curam, et solicitudinem: Cogitate tantis-
per uobiscum ipsi huiusce loci patronum, et moderatorem uigilantissi-
mum; ac deinde alium per me licet erudiendis liberis uestris locum
aut circa, aut discitis procul in regionibus accommodatiorem quærstote.
Nisi uero existimatis, quem nec peragrationes itinerum, nec lustrationes
Ecclesiarum, nec recensiones clericorum, nec quæstiones Sacerdotum Parocorumque
a nobis quidquam adhuc auocauit eum imposterum tot, tantorumque
operum uacuum minus illos esse respecturum, et usque aliquando oculis
deiecturam. Equidem quoties te uidi Amplme. Patriarcha, tanta admi-
nistratione rerum maximarum quos triennio gessisti, ut si uel obliuisci
Seminarij non esset mirum, uel si meminisses oblitum tu esse facile pro-
bare potuisses, aliquid spatij ad inuisendas scholas nostras ad cohor-
tandum unumquemque nostrum, et bonarum artium cupiditate inflaman-
dum, sæpenumero surripere singulos nostrum uelle noscere, uelle ab aliquo
ex tua familia conuentos si qui forte ægrotaremus, nihil putaui ad eum
amorem, quem erga nos habetis, adiungi unquam posse. Veruntamen cum
audiui, placere tibi, ut totum scholasticum annum sine ulla intermis-
sione cum tanto Seminarij tui detrimento hic subsisteremus, nouis cura-
toribus augere locum hunc, addere, detrahere in nullus mutare uele
scholarum, uiuendique formam, et rationem, tantum iudicaui ad tuam
illam primam curam accessisse, ut in eo, quod mihi iampridem cumulatum
ati-

etiam uidebatur augendi fuisse locum non mediocriter mirarer. Quare quidem tu Amplissime Patriarcha tuo isto quod non erit in ultimis rectissime admi= nistratae dioecesis laudem tam preclaro consilio; Gratulamini uobis Auditores qui tantum Presulem, tamque uestrorum liberorum amantem nacti estis. Vos ~~[illegible]~~ uero adolescentes, quibus iam sollicitudinis huius fructus amplissimos percipere a D.O.M. datum est quoniam nihil aliud per etatem de re= rum cognitionem et scientiam licet pro tantis beneficijs referre, facite sal= tem, inuenite, efficite, qui eius optatis cumulatissime respondeatis, reputan= tes nihil uos gratius, nihil antiquius, nihil iucundius ei esse facturos, quam si omni ope, omni diligentia, omni cura ad studia contenderitis.

Publicorum Magistrorum mores.

Vnde fit, o Orbili, ut cum sint omnia in urbe
Plena ~~pedantorum~~ magistrorum, uix attamen unus, et alter
Donandi ueniant hederis, et imagine uiua?
Sæpe equidem miror, nec sat dignoscere possum
Id pueris tribuam, an uobis; Sed des ueniam, oro
Si tibi, uobis. Fas semper dicere uerum.
Nam fateor sane inuitâ plerosque Minervâ
Ad Parnassiaci reptantes culmina montis
Nequicquam Aoniam laurum mordere: sed istos valentem.
~~Sed vos~~ Arcadicos ~~ortos~~ ~~convertisse~~ ad ~~artes~~ illas,
Ad quas natura impellit sua quémque, deceret
Nec lactare, et spe incautos producere inani,
Furcillis demum turbandos uertice summo
Iratis musis; mox rastros, atque ligones,
Aut tractaturos cum torua casside pilâ.
Dique, Deæque quot estis, Apollonii ex Alabanda
Leniter ossa cubent, qui cum mercede doceret,
Quos tamen eloquio natura inuenit ineptos,
Omnes ~~dimisit~~ mittebat, nec tempus perdere passus.
Rhetoris officium hoc primum est, et pædotribarum,
Ne, dum asinis operam contendunt sumere inanem,
Perdantur magna ingenia, et præclara minantes.
Quid faciam? ueniunt, ais, et discédere nolunt.
Quid facias? farer, nisi te ~~aetis~~ artis sacra teneret
Sacra fames auri: tenet insanabile habendi
Vos etiam cacoethes, et ægro in corde senescit.
Quo pueri plures, hoc, uos tacitis inquitis, æris
Plus corradetis. Quid refert, luminé Clio
Omnes propitio nascentes uiderit, an non,
Qui nostras celebrent ædes, ludosq: frequentant,
Dum mense exacto cogatur fulua moneta!
Eia Orbili, Orbili. Ecquid pudet omnia fari?
Dic, quæ auiæ uobis, aut ignorante marito
Mater amans famulo puerum comitante subinde
Miserit, ut cesset tutus, neu uapulet infans?

Ova a matre Calentia adhuc, bellaria, dic his
De botulis aliquid: nullus petasunculus intrat,
Non lacrymosam armus leporis sub nocte culinam?
Nam scio quid pater, ut mantissa obsonia uincat.
Hoc est, quod ludus totos patet omnibus annos;
Plumbeus ut sit, quod nemo dimittitur, hoc est.
Discipulorum etiam numero centessima classis
Accedit. Nam nunc scribentum incerta regenda
Est manus, atque stylus, nunc urget lectio, rursus
Sæpe palimpsestus numeris perarandus. Erunt qui
Nomina perdiscunt, plures, qui uerba, modosque,
Itala qui debent Romanę reddere. Erunt queis
Soluendi uersus, concinnandique molestum,
Atque odiosum opus. His ars maxima Quintiliani
Scindenda est, illis obscura poetica Horati.
Quis tot sustineat, tam curto tempore sugant?
Adde quod eximium doctores semper habent quem:
Adde, inquam, illorum morem, qui utplurimum iisdem
Dant operam. Vere paucorum, et scripta coercent,
Et ferme illorum, non iam quibus arte benigna
Et meliore luto finxit pręcordia Titan,
Sed qui sunt uultu ingenuo, queis fata serena,
Et qui pręcipue cumularunt munera donis.
His studium patiens, his cura impenditur omnis.
Vultu alios terrent, et cogunt funibus atris
Despondere animis, et amatas linquere musas.
Ad cathedram te forte uocant? lucubrata legentes
Percurrunt oculis mussantes, paucaque quędam
Pręssa uoce notant, derident pleraque, mittunt
Te demum in uicum uendentem thus, et odores
Et piper, et quidquid cartis amicitur ineptis:
Cętera quid memorem? quid tempora rara scholarum?
Septembrem mitto, octobrem, et quinquatria. Leges
Indicunt hęc, mos priscus largitur, et illos.
At fora iustitio, quoties bacchantia Prętor
Claudit, non uestros iubet ille occludere ludos.
Addite ad hęc illud: nunc Saturnalia, Bacchi
Orgia nunc agitis. Quid fornacalibus? o si

Mis

Mitis ab hac istos tandem Dea magna furentes
Stultitia, et morbo eriperes, sed equiria Martis
Et floræ aduentant floralia, grataque Vestæ
Festa dies: mox et matrum matralia. Nempe
Omnibus his, et quot clades, magnique triumphi
Aduenere unquam, cessare impune licebit:
Toto ut tres menses schola sit, non amplius anno.
Ergo, Orbili, utris, quæ magna inscitia ubique est
Vertenda est uitio? Sic æqua Minerua moueret,
Ceu quondam Furius per castra, uiasque faliscos
Discipulos utinam, quos uos ita proditis omnes,
Vt uos nudatos, manibus post terga reuinctis,
Percuterent meritos uirgis, agerentque per urbem.
Jam satis est. Ne quod uobis precor, accidat id mi,
Neue flagella, quibus fugiunt cane pejus et angue
Discipuli ludos, aliquando uno agmine facto
In me iactetis, uerbum non amplius addam.

Privati Præceptoris conditio.

Quæ sit priuati sors conditioque magistri
Quis nescit? donec nouus est, Deus alter habetur.
Æque obseruatus famulis, dominantibus æque.
Ast unus postquam mensis, summum effugit alter,
Nescio quo fato paulatim ponitur omnis
Erga illum cultus. Qui nil nisi tradere ad altum
Doctus iter Pindum modo debuit, ecce iubetur
Nunc dare responsum, quæ uenit epistola longe,
Nunc quæ subiectat uafri frumenta coloni
Explorare miser, cumque illis, si placet, usque
Ad rauim uanis consumere tempora rixis,
Traditaque accepti fumoso codice tandem

Sevi=

Scribere. Ad extremum fit uilicus, atque remissis
Artibus ingenuis plerumque negotia curat.
Quin quoniam e vulgo cunctos, et cura peculi
Imbuit, ut pueri discant seruare suam rem
Atque augere etiam, coguntur sepe magistri
Disciplinarum longis rationibus assem
Instruere exiguum in partes deducere centum.
Non omnes, ais, ista iubent. Non nam neque possunt
Hec, neque amant facere omnes, exoptantque potentum
Semper abesse domo crudis et uiuere paruis,
Turpiter in tali quam sese includere ludo.
Verum esto. Aonias puer erudiendus in artes
Sit tantum tibi. Phebea scilicet aula
Contigerit musis alere, et formare poetam.
O miser, inque dies ultra miser! Accipe contra
Que tibi contigerint eque, atque oracula, uera.
Dum te ignorabit, dum te puer ille timebit,
Que cause esse solent cessandi sepe puellis,
Creber ad has fugiet. Videas, si non graue, dicet,
Vt nigra infusa uanescat sepia lympha.
Heus, Daue, huc atramentum. Audisti, Daue? deinde
Conscribillabit solers, et pauca quietus.
Mox, que nigro, malum, mihi lux hec, inquiet, fortasse est?
Aspice, preceptor, quam crassus pendeat humor
E calamo. Gelidam Dauus ferat ocius. Hem. stat?
Vitrea turgescit facile mihi bilis, et uror.
Hec aut his primo non abludentia multum,
Quo deses lateat, catus afferet. Insuper addet,
Dilutas nunc ingeminet quod fistula guttas,
Nunc se quod calamo tali nil scribere posset:
Vt tardo nihil asperius, sed lenius instes,
Presertim cum sit auus dubium, materque, paterque,
Discent malint tractari duriter an non.
Orbili, ad causam en tandem deuenimus, ecce
Ecce locum te ductum in eum, unde exire decore
Non aliter possis, nisi tempore fugeris illinc.
Nam si lentus agas cunctis rationibus obstas
Per fas perque nefas pueri tibi honesta docendi,

Qui

Qui nil pupillas preter, preterque fabellas
Cogitat, atque in desidia nugatur aperte.
Durius accipis hunc, ut iusque piumque requirit?
Offendes aliquem. Nemo, inquis, Nemo docentem
Defendet maiestatemque tuebitur unus,
Ut ne discipulus postremo degener erret?
Ni mater, ni auia, at patruus, certe pater. Audi
Quo res euadat. Patrem finge esse aliquando,
Finge etiam patruos, nam sunt plerumque, seueros.
Si sapias, caueas tamen obiurgare molestus
Otia discentis, uel castigare licenter.
Non hoc Theutonico uetule de sanguine crete,
Cuius auus magnis lusionibus imperitauit;
Non placet hoc matri gentili stemmate turre
Et regnata suis iactanti rura tyrannis.
Iste, hic unanimes longis sermonibus aiunt,
Pascendum iste putat siliquis grandique polenta
Cõmissum tibi, qui musis equisse uidetur.
Hoc mane audistin, quantis, Cornelia, turbis
Surgere compulerit miserum hunc atque exiluisse
Culcitulis, nil aeri hieme, aeri frigore parcens?
Findebatur enim ueluti qui dormitantes
Et segnes ad opus citat, extimulatque colonos.
Is mi arrisit nunquam. Et disperéam male, si non
Iam tanget cubito hircosa de gente magister
Callosamque manum puero afferet. Et teneam me?
Et Mater Mucia? et ferat hec Cornelia socrus?
Que dicunt, faciunt. Mussant, si forte roges quid,
Aut nil respondent, aut auertunt alio se.
Si quidquam eloqueris, suspendunt omnia naso,
Nilque tuum placet; et nunc tristem cernere uultum,
Nunc toruum licet illarum, ceu Gorgonis atrox
Aut os Tisiphones. Nec iam prefantur honores,
Si quidquam tecum, tecum si forte loquendum est.
Que si discipulos casu subsentiat, actum est.
Nunc acrem cupitis finget stomachique dolorem,
Nunc oculis manibus terget, atque humore coacto
Lacrymulisque auie, et matri se ostendet obortis.
Interea illarum magis ira augescet, ut ipsos
Tundendo atque odio, quos et calor urget, et instat,

Sepe

Sępe uiros moueant. Quid plura? docendum
Doctor aget tandem, doctorem aliquando docendus.

Sapientiæ studium solitudinem amat.

Elegia.

Thessalia in magna stat celso uertice Pindus,
A quo non longe Pierus asper abest.
Huc Musę, huc cytharę solers diuertit Apollo
Cum nec mons Helicon, Cyrrha nec alta facit.
Immo unde turbas quantum Deus oderit omnes,
Atque hominum uitet sedulus usque choros.
Non Romę sedes, nec magnis fixit Athenis,
Quamuis hinc cultum duxerit, atque decus;
Quin neque finitimis in collibus undique lętis
Seu te prospectus, siue uiveta tenent.
Ast in Bęotia Parnassi in culmine terra
Gens ubi perpetuo segnis, hebesque fuit.
Hic, inquam, hic Patareus amat, Aonięque puellę
Non inter socias uiuere amicitias
Nec domus hic eadem cunctis; aut sedibus unis
Musę omnes uersus cum meditantur agunt.
Vidi ego Parnassum, descriptaque cuilibet antra
Vidi ego Castalijs atria certa meis.
Vidi ego, et audiui tranquilla silentia montis
Et tacitas cytharas, et sine uoce fides.
Nulla adeo nempe est acris uis uiuida mentis
Quin strepitus quiuis, auraque parua necet.
Vnius interdum sic omnia uocula turbat,
Vt nullo possis digerere inde modo.

Quid

Quid turbam censes in idem conclaue coactam?
Hic apte speras tangere posse lyram?
Ante udi liquido uolitabunt æthere pisces
Et pontus stellas, et feret axis aquas.
Non ego uana cano †mentitaque tempora pango
Fas est in tales cuilibet ire locos.
Inuenies semper socio qui dicat in aurem
Nescio quid, presso reddat, et ore sonos.
Voluit hic ingratos ingenti murmure libros,
Ille libros uoluens otia dexter agit.
Hic rudibus cartis, calamis irascitur ille,
Hic ungues rodit, scalpit et ille caput.
Non deest qui pingat nugasque agat improbus inter
Scribentis speciem solicitique simul:
Et cogat socios oculum obliquare suumque
Quo tandem possunt tempore amare iocum.
Non deest qui plutei sua grandia nomina scribat,
Non deest qui exigua cuspide scamna secet.
I nunc, et fortis uersus molire sonoros.
I nunc, et facto carmina plectra moue.
Aure cavendum hic est, oculi, et corpore toto,
Ut uere studijs, carminibusque uaces.
Ut leuiter motæ silue, et sonitus excitat omnis
In biuio strattos corpora lassa canes;
Nec domini uoces, nec cornua adunca uocantis
Prædæ audire unquam dira cupido sinit
Per rupes omnes, scopulosque, et saxa sequentes
Si uisa est latebris excita cerua suis;
Sic nobis minimo auriculas feriente sussurro
Et petente oculos mens animusque fugit;
Mens, animusque fugit, uelocibus ocior Euris
Atque ante quæ audit, quæ uidet, una tenet.

Omnes artes frequentia crescunt.

Elegia.

Qualis ab argiua Pollux, Castorque palestra
Extitit hic pugnis nobilis alter equo;
Qualis ab Eleis pubes exercita arenis
Ibat in aduersos marte ciente duces,
Talis Cecropię uel Romę gratia fandi
Pręualida in duros intulit arma uiros.
Ast unde o tantum linguę facundia creuit?
Unde suas adeo paruula adauxit opes?
Confiteor facere hęc magnos potuisse Magistros
Quos Latium, atque ferax Gręcia sępe tulit.
Altera sed causa est: Celebri quod scilicet umbra
Instituit pueros illud, et illa suos.
Hinc ars dicendi uictricis tempora lauro
Argolico explicuit, Romuleoque foro.
Hinc uelut ex altis decurrens montibus amnis,
Quem ripas aluit nix superata suas,
Ferbuit, atque ruens cętus immensa per omnes,
Quo libuit, mentes impulit alta feras.
Cerne domum Isocratis. Turba celebrata frequenti
Innumeros patrię Rhetoras illa dedit
Rhetoras illa dedit tot duce, et inclyta tantos
Troiani ut nomen nobile haberet equi.
Promouet ingenium puerorum promouet artes
Quę regnat uirtus ęmula gymnasijs.
Finge Lyceum nullas unquam uidisse palestras,
Ignotus longa tu Lycęe nocte fores
Nec uite auratas impellet pectine cordas,
Qui nullos audit fila mouere lyrę.
Quid nisi ficta fers uirtutem militis augent
Prelia? Militia ē hoc quoque culta modo.
Sic Geometrice solers, sic claruit ipsa
Secretis gaudens Philosophia locis.
Quin hęc ante Ston, Academiamque Platonis
Obscura, et nullo nomine pęne fuit.

Hic

Hic demum se se modo nata ostendere cœpit
Hic demum potuit quam ingeniosa foret.
Cum multos preter laudem nullius avaros
Vidit in has una sæpe coire domos.
Diversosque alte modo quærere viscera terræ,
Et modo per liquidum currere mente polum.
Inde inventas palam medio proponere ludo
Discutienda alijs, discutienda sibi.
Has quoque quas colimus pangendi carminis artes
Talibus invenies evaluisse modis.
Quid mihi distinctas musarum succinis ædes?
Nec certas sacro in vertice finge domos.
Vidi ego Parnassum nec sum mihi cernere visus,
Vidi ego Castalios per iuga læta choros.
Illic gymnasij stat frondea porticus instar:
Unde procul boreas sæviaque distat hyems.
Hic sedet Euterpe, Clio, Cliusque sorores,
Et cum grandiloqua Calliopea tuba.
Hic et Meonides et magno Pindarus ore
Hic quotquot cinxit laurea sacra sedent.
Quos inter Deus ipse supereminet omnes
Et veluti iudex, atque Magister adest.
Musarum exemplo discat puer ergo palestris;
Cumque sua clarus sic erit arte puer. F.8.

Natale solum optimum.

Epigramma.

Rusticus externus portat plantaria ab oris,
    Et patriç mandat multas precatus humo.
Nulla deses exit frutices quin uiset amicos
    Impiger, et blanda sedulus arte colat.
Sed nil assiduo parent uirgulta colono
    Et ramis trudunt germina nulla suis.
Culturam ingeminat, crebris nunc gleba subactis
    Frangitur, et pingui spargitur alta fimo.
Altius ut Themis nec non uitalis, et humor
    Per stirpes subeat uiuificetque nemus.
Nunc ne sol urat, noceat neu frigidus imber
    Sol tecto arcetur, sepibus acris hijems.
At neque ita arbustum sic se tamen excitat ullum
    Ut flores ullos, ullaque poma ferat.
Quin prope cuncta arent pars frondea cçtera tota est,
    Irritaque agricolç spesque laborque cadit.

Omnia insita fructuosissima.

Epigramma.

Sponte suâ pomus secreto uenerat horto
    Floribus, et pomis conspicienda suis.
Hinc oculum, tenerum necnon abscindere germen
    Ut serat externo in robore, cultor avet.
Sic sterili in platano malos uiguisse ualentes,
    Stipite et inuito mala tulisse pirum.
Quin nucibus fagus, quin duris glandibus ulmus
    Hçc pueros, priscos pauit et illa uiros.
Nec mora: qua gemmas edit de cortice lotos,
    Fit sinus; huc oculus clauditur ille ferax.
Finditur et spinus: dein arte immittitur illuc,
    Hereat ut madido surculus ille libro.

Nec

Nec longum tempus fructus: et ab arbore utraque
Maiores longe colligit Agricola.

Dialogus inter Simonem, et Chremem Patres familias in propositam quæstionem.

Sim: Certus es ergo Chremes tamen isthuc mittere gnatum
Accitisque domi non instituisse magistris.
Chr: Des ueniam, Simo; sic stat sententia. Quod das,
Nec Cliniæ est, nostris nec consilium utile rebus.
Sim: Pol gnato damnum nec opinus conficis ingens.
Chr: Atqui uulgo omnes facere id plerosque uidebis.
Sim: Et uideo, et doleo. Sic nostra in pube malorum
Est purus prope nemo. Quid tandem o bone censes?
Chr: Non in Gijmnasijs hæc addiscuntur, at illuc
A uernis subeunt, et sæpe parentibus ipsis
Qui coram pueris (adeo interijt pudor omnis)
Ni faciunt, certe dicenda, tacenda loquuntur.
Sim: Scilicet a uernis ipsisque parentibus. Ut tu
Aut nunquam excussus curris, Chremes, urbe uageris
Aut discentium nunquam offendisse palestris
Agmina discipulorum de bacchantia fingis?
Chr: Otia tanta meis non sunt a rebus ut ista
Obseruem, Simo, Sim: Quæ narro sedulus audi,
Ergo docendus adhuc nec amicum sperne monentem.
Chr: Fare age; quando tibi licet hæc ferre omnia, Simo.
Sim: Vix e Gijmnasio pueris datur ire, repente
Urbe alios uideas tota discurrere, muros
Extra exire alios. Numeres qui Patria tecta
Recta adeant, et ab hoc, aut non rapiantur ab illo
Agmine in insanas plateas, pomeriaque extra.
Chr: Quid præceptor agat? Num censes more duorum
Custodum unumquemque domum deducat et instet?

Sim: Non; uerum ausculta. Quos Urbe exire monebam,
Horum in fossa alios cernas discoue, pilaue
Ludentes, damnosa alios teneat alea, qua uel
Libros interdum uendunt, uel sepe paternos
De nocte imminuunt loculos, ut ludere possint.
Chr: Id nullos metuo; quippe asseruabo cubantem.
Sim: Qui muros intra subsistunt, in fora ferme
Omnes concurrunt, ubi pharmacopola loquax, et
Astrologus medicis insternij pulpita lignis,
Vilem ubi minima tenet, uel saltatricula plebem;
Nec non cantatrix, atque alto cum caliendro
Spaltria ab impuris balatronibus undique septa.
Ore uno obscenis grassantes uersibus omnes,
Atque immunda palam inuerecundaque dicta crepantes.
Huc sese immiscet ludis egressa iuuentus
Fartores inter, curras, laniosque, coquosque,
Atque macellarios, nebulones, cetarios que
Talibus ingenijs quis conflictatus abibit
Integer et sanus, morboque illesus ab omni.
Chr: Hec cognatorum, Simo, est et culpa parentum
Qui nullum pueris custodem errantibus addunt.
Assiduus nostrum deducet uernula, iussus
Obseruare uiam, comites, quidque ipse, quid illi
Narrent excipere, et rite omnia deinde referre.
Sim: Ah! Chremes hec alij, sed frustra denique curant
Magna inter molles concordia. Serui conueniunt, et filij semper heriles.
Quod puer, hoc et mancipium, quod mancipium, id uult
Il pupillo regala il servitor [illegible] Et puer, in pistrinum aliquando ne alterium agatur
At gnato, genitor, cui demonietur, herili,
Impune ut possit sibi mangerarier alter.
Chr: Haud mihi deero, et si quidquam olim sensero tale
De seruo, mola discipulum ipsum eterna docebit.
Sim: Que erant nostri, postremi nos scire solemus
Tumque, Chremes, demum, postquam uicinia tota,
Urbs etiam plena est, hoc est ubi culpa ualentes
Radices egit, ceu cum domus ardet, in omnes
Aspicitur partes, Dominus, nec cernitur intus.
Chr: Scin mihi quid subeat Simo?, mittam omnia, et ipse
Usque adero custos incorruptissimus illi.
Sim: Nil agis. Ante scholam quot nam, dum Doctor abest, dum est
Rusticus urbano confusus, turpis honesto,

A

Adbibere ille potest, presertim dedere se se
Cum soleant omnes, tunc temporis omnibus, atque
Alterno revelare scholam sermone futuram.
Chr: Ad preceptorem recta ducemus ut ante
Intret Gymnasium nunquam, et simul exeat illo
Cum finis ludi erepat, et dimittitur omnis.
Sim: Ad preceptorem, si quis, quod sepe uidemus,
Euocet, atque extra res longa moretur agenda:
Diuisi cum strident secreta aure susurri,
Totus et oppletur confuso murmure ludus
Quisnam a colloquio fare tutum spondeat omni?
Quin etiam cum doctor adest, dum scilicet aut hos
Corrigit aut illos, compressis ora libellis
Afflare in puerum tam et corumpere possunt.
Scimus ut asoleant socys ostendere, si quid
Inueniant fedis obscenum forte libellis!
Chr: Quid facsam, Simo prescribe **Sim**. Quod hactenus ipse
Admonui domi, ut asseruer dum pectore puro est.
Chr. Simo difficile est hominem perflectere magnum,
Priuato ut malit se se concludere ludo.
Quo plus quisque sapit, tanto uehementius ille
Discipulorum optat numerum spissamque coronam.
Sim: Nempe incommoditas huc denique reccidit omnis
Plusculum ut impendas. Vide sed quot commoditates.
Principio integrum, semper seruabis ab omni
Non solum facto, uerum opprobrio quoque turpi.
Dehin, dum non sursum, ut mos cursabitque deorsum,
Temporis haud tantum misere deperdet, et omne
Intendet studijs? Quid cum pluet, an ne timebis
Ne uenti ad ludum, impediant, aut imber iturum?
Chr: Jam satis est Simo. Rem pendam sedulus omnem.
Denuo, et optabo quod sit magis utile nobis.
Sim: At caue ne doleas gnato indoctoque, maloque.

Musarum Domicilium.

Gaudia summa hominum, doctissima Numina, Musæ,
Ab Jove quæ tralitis, Mnemosynaque genus.
Sic sacra vestra colat castissimus usque Sacerdos,
Dicite, ubi vobis estque, fuitque domus?
Namque ego, cum specto, quæ sit præstantia vestra,
Non humiles credo vos habitare locos.
Sic ego. cum subito lux circumfunditur ingens,
Divaque magna oculos constitit ante meos.
Forma decens: flamma stant lumina. cærula vestis
Intertexta novo sidere clara micat:
Quales nimirum intempesta nocte nitentes
Ostendunt stellas cærula templa poli.
Constitit, atque ait: a cælo mihi nomine ducto
Una novem è Musis dicor ego Urania
Nimirum non in terris nos degimus: æthereos
Incolimus cælos, templaque sancta Deûm
Namque sit omnino tellus, ubicumque locorum est,
Atque aer sanus, spiritus unde tibi est;
Terra tamen semper concreta, impuraque moles,
Quæque hauritur aer, terreus usque fuat.
Atque ut quæ nebulæ tolluntur in aera, cæli
Sidera non nobis cernere clara sinunt:
Sic menti noctem offundit, cæcasque tenebras,
Qui gravis è pingui mittitur æstus humo
Confiteor, Pindum, gelidique sororibus esse
Ardua Parnassi culmina sacra meis.
Verum ibi nos colimur tantum, atque altaria habemus,
Queis sua mortales vota, precesque ferant
Hinc nomen nobis Parnasides, haud quia verè
Parnassi colimus culmina alta jugi.
Sic Venus ex Erycis templo, celsisque Cytheris
Dicta Erycina modo est, et Cytherea modo

Sic

Hic Claron, et Cynthon celebrare est dictus Apollo,
Quod Cynthij, et Clarij nomina ficta tulit.
Sed neque is aut Claron, aut Cynthon, neque nos juga montis
Ulla, sed incolimus Regna beata Jovis.
Hic nos non resonis sociamus carmina nervis:
Non facit ad nostras barbitos ulla manus.
Orbibus at superis in gyrum suave volutis
Elicimus cantus, Harmoniamque Jovi.
Non mihi si linguæ centum sint, oraque centum,
Tu dulces possis excipere aure sonos.
Tum demum excipies, cum sensibus omnibus expers
Spiritus in cœli Regna redibit ovans.
Excipies primo sonitum, quem cava Thalia
Lunæ orbem versans leniter usque ciet.
Altius assurges, et tum tua corda beabit
Orbita ab Euterpe concita Mercurij.
Quantis, quam lepidis, Veneris dum volvit amicæ
Sphæram blanda Erato, cantibus exhilarat.
Grandius inde sonet, Martis dum sidera torquet,
Quæ canere hic Clio dicitur acta ducum.
Sed Jovis adspicias orbem, quo complet agendo
Terpsichore cunctis pectora lætitijs.
Hic etenim resonant orbes quos diximus omnes,
Quemque Polymnia, Melpomeneque movet
Donec ad octavum, quem Calliopea rotabit,
Ad nonum tandem veneris inde meum.
Hic vero non jam stupeas concentibus altis,
At tibi dulcisonis suspiciare modis.
Inque aliud versus capies cœlestia tandem
Gaudia, et æternum numinis instar ages
Dixit, et ex oculis cœlo sese intulit alto.
Quam meus Uraniem pene secuta meacet!
Musarum exemplo, quam ponimus alta petamus,
Jucundi Musis vivere si volumus.

Scriptionis in judiciis mala a Cliente lite
perdita breviter exposita

Quisquis principio scribendi protulit artem,
Ardeat extructis omnibus ille libris.

Est fortassis ubi profuit; sed plurima in istis
Judicii me certe litibus illa nocet.

In quot causandum est archivia? Quotque papyros
Et quam corrosos evoluisse decet.

Actis acta super quaeruntur; et omnia constant
Heu! quanti constant omnia juncta simul.

Et frustra haec: frustra pariter scriptura pareri
Expectata diu, tamque cometa gravi.

Utinam lis haec non scripta sed acta fuisset.
Quis scit utrum mihi sic perdita causa foret!

Scribere namque: istuc bene res exponere non fert:
Certe dicta magis quemque docere solent.

Integra sed jam non sunt haec; annisque bis octo
Res in litem abiit, nilque nisi acta manent:

Cum quibus in vicum vendentem thus et odores
Et piper et scombros in crucem abire licet.

Haec de scriptura quidam, num dixerit autem ~~vere~~
Vere, non ē hoc nunc statuisse meum.

Causidicorum fallaciæ a cliente de lite pertina-
querente breviter expositæ

Epigramma

Quam sit causidicus vana hic et natio fallax
Nunc demum licuit perdidicisse mihi.

Quas spes' quan ingentes' cum primum mæstus adivi.
Quid dubitas? vinces: non ego fallor, ait.

Fac tamen ut redeas nam cernis circumspice quanta clientum
Turba sit, et quod agam, magis adurget opus.

Ut redij ut me perspexit per vitrea portæ,
Exilijt lætans obvius e Cathedra:

Apprensaque manu, quo causam sepius, inquit,
Excutio abs te jus hoc video esse magis.

Hæc toties quoties: si vero plura dedissem
Tunc Divina, humana, omnia jura crepans.

Denique post acta illa tot, et diversa, tot illa
Consilia, ingentes queis minuuntur opes,

Post causam culpa dilatam sepius ejus
Illuxit tandem candidus ille dies.

Hic vero patuit mendax. Nam nil nisi magnas
Effudit nugas, verbaque more suo.

Quid verbis opus est? Prodit sententia, Flaccus
Vicit, et hic me tum denique commonuit.

Furcifer? Ista prius decuit prędicare non nunc
Cum male rem, numos, omnia perdiderim.

Aut, bona erat si causa, aliter peragenda fuisset,
Non implendę aures Judicis his apicibus.

Hęc de uno quidam. Vos porro dicite, in omnes
Num possint dici hęc omnia Causidicos.

Causarum scribendarum mos
apud prudentissimos quosque celeberrimus:

Ut discant omnes, causas describere morem
 Inter prudentes quosque vigere viros:
Non ego nec veteri a Roma, nec splendida Athenis,
 Aut exempla recens scripta aliunde canam.
Talia conantem increpuit me sanctus Apollo,
 Et vicina locis temporibusque dedit.
Quidnam externa paras, inquit. Quid prisca labora
 Sedulus antiquis quaerere in historijs?
Illud Consilium, quod vos atque omnia vestra
 Jam pridem unum aequo temperat imperio,
Quod quidquid Romae, quidquid fuit ubicunque
 Cepit, et ingenijs addidit inde suis.
Illud Consilium, quo non sapientius ullum
 Est, erit, aut unquam maximo in Orbe fuit,
Singula pars cuius non iam grias continet horas,
 Maxima sed regeret pervigil imperia;
Consilium hoc, inquam, si quid dubitabile et ingens
 Audit, in partem scribere utramque iubet.
Dixerat, et relegens multas ex ordine causas,
 Haec, ait, haec tantum scripta legenda cape.
Agnovi, simul adspexi prima illa revolvens,
 Agnovi digitos, o, Patriarcha tuos.
Agnovi insomnes noctes, vigilesque labores,
 Queis tuus (heu) habitus debilitatus erat.
Et quisnam, durus quamvis et viribus ingens,
 Tot rebus tanto tempore sufficeret?
Quando non Utini, quando non inclyta in Urbe
 Quidquam otij a curis atque labore fuit;
Quando simpres inter magnos crescentiaque alta
 Flumina, longa fuit usque vorandae via;

Quando diem totum mane huic nunc funditus idi
Divisis fuerat causa probanda locis;
Nox vero non iam somno, nec danda quieti,
At calamos, at longis tota voluminibus.
Sed bene cessit opus tandem: oppugnataque frustra
Egisti curres in tua iura Pater:
Et quacumque ibas populos non undique solum
Excivit claris nobile nomen Avis;
Aut crux, et vitte externe, lituusque decoris,
Et quidquid gentes tale movere solet;
Sed magis adventus, quem longius absfore semper
Haec nescio quis fama loquax tulerat.
Nos quoque post fuimus tedet cognoscere tantum
Quid sis facturus, feceris, aut facias.
Scilicet ut scaeva tetigit in origine nunquam
Etas nostrorum nomina Pontificum,
Qui sua foederibus tenerunt iura vel armis,
Et qua res, homines, tempora cuique dabant;
Sic tu etiam inveniens eris uno hoc nobilis aevum,
Quamvis eximie cetera cuncta geras.
Sed per que tante parta est victoria cause?
Quid movit Venetos in tua vota Patres?
O animae magnae quas prima ab origine iuvit
Vestra Aquileiensi subdere sacra Cruci;
Quamvis a vobis procul regnaret, et ida
Presulis alterius in ditione fovent:
Si post tot seclis nihil irrita vestra fuerunt
Acta, licet vi vel aegre petita dolis;
Si nunc decreto, quod vis non deleat ulla,
Sunt rata in eternos seque futura dies:
Debita coetu illi sapientum posite quaeso,
De re qui scribit tam vocare gravi:

Nempe tuis, Daniel, aliisque accepta referre
    Omnia scriptoris teque tuosque decet.
Quam pene est etenim lis deficiente Patrono
    Perdita ? Veronam quam prope clausa via ?
Quamque omnes causam, leges et iura legebant,
    Illa patrocinio quam prope lecta mala est ?
Sed quid Musa procax nunc laetis tristia misces ?
    Sit per te nobis nunc dulcissima satis.

O. A. M. D. G.

Dialogus in versi propriam inter
Mathonem, et Baccaram
Causidicos ab hac Acade-
mia abeuntes.

Math. Quid de Academia censes hac, Baccara? Bacc.. Quid nam,
Ibi vineta illum Patronum cedere nostra?
Math. Sic sane; et melius linguæ didicisse fuisset
Non nihil Italicæ, quam nos et cæpere nostra
Ut variaretur saltem, neu tempora sermo
Nostra moraretur patrius, patriusque latinus.
Me tamen haud ita perbesum est. Hoc scribere causas
Nescio quid mihi plus, quam dicere, Baccara, quadrat.
Bacc. Ah! Matho, Matho. Quantum sit scribere nescis.
Quam sit opus magnum, et sentit qui tentat, et illo
Sermone audisti, quo secretusque domique
Patronus causam scribens induitur. Math.. Esto.
Hoc sed ego malim, quam tot ludibria, totque
Ingentes nugas, quas nobis altera Britim
Descripsit Satira, in qua causam induitur ovans
Causidicus. Nam, si nobis dare nolumus ipsi
Verba, satis contingunt ni omnia, plurima certe
Aut huic, aut illi, nobis quoque, Baccara, esse.
Bacc. Me nihil ista movent si sunt communia: quando
Omnia præsertim conferunt solvere lites.
Math. Baccara, quid dicas non hercle intelligo. Aperte.
Bacc. Qui scribit Matho, dum causam scripserit unam,
Centum alii expediunt lites, centumque clientes
Math. Rectius ille tamen quotquot ~~scripserit~~ susceperit, atque
Tutus ad famam et verum experti omnia laudem.
Bacc. Laus hæc patrono quantumvis magna, clientes
Aut nihil aut certe minimum juvat. Aspice, quam sint
Solliciti, rea quamprimum ut conquirere possint.
Math. Scilicet omnes cito litros mittimus omnes.
Est mihi relligio quemquam appellare, sed ipse,
Baccara, novisti, quot sint, qui ducere lites
Longius et miseros curant retinere clientes,
Non missura cutem, nisi plena cruoris, hirudo.
Bacc. Pape! Tu mordes Patrono validius ego

Math. Ne nos frustremur. Sum paulo infirmior unus
Ipse ego multorum. Quoties, cum dicere causam
Jam deberemus, nunc deficit cartula quaedam,
Nunc alia in causa longe adversarius absens
Derridet, nunc tempus deficit, ut bene nostras
Exuteret cartas, sexcentaque talia, quae rem
Nestoreos totam ducunt atque amplius annos.
Haud hoc in causa, quae scribitur, evenit unquam.
Scripta legenda datur, legitur, sententia prodit.

Bacc. Quomodo comperito non istuc fiat et arte,
Est nempe, o Matho, non prorsus inutile nobis.
Nam si causa die dicta non dicitur, usque
Certe dum dicetur, de re consulere est mos.
Et cum de re consulitur, tum sportula semper
Procedit. Ne nos, Matho, frustremur, at id quod
Commercido dat et civilia jura feramus.

Math. Dum ne comperito: nimium sed talia saepe
Causidicos cogit, non casus at ipsa voluntas,
Quaeque tenet cunctos atque aegro in corde senescit
Auri sacra fames, et rem cacoethes habendi.

Bacc. Heus bone verba precor. Nam causas scribere tandem
Producet lites magis atque magis. Vide quaeso
Scribere duntaxat quibus utrumque requirat
Quanto plus studii quam dicere. Scribere quid si
Noveris recte? Quoties cum sumpseris ipse
Membranam et calamum, veniente cliente subinde
Omnia coeperis subito deponere? Tumque
Quae, quotidieque animo verum pulcherrima imago,
Quae quotidieque animo fugiet sententia nunquam.
Hi magna cura nacti subitanea parvo?

Math. Nimirum quod quisque dabit scribentibus illud
Justius accipient dicentibus, utpote majus
Nescio quod munus scribendo ferentibus. At vos
Quanti operam vestram exiguam, et dicendi ipsos
Clamores? Ut saepe nihil, nisi cornua vertens,

Si quis de vacca certat, miseraque capella.

Bacc. Quod nos voce, stylo facitis vos scilicet omnes.

Vidi scriptores. Marzo undique et undique primum

Lata inter versus tanta intervalla relinque,

Ut concurrentes possint sibi cedere sede:

Littera quaeque typis postremo et sesquipedalis:

Ut de vacca aliquis certans miseraque capella

Librum saepe habeat, quantum patrimonia nulla

Attentata unquam, non ara fociique requirant.

Math. Baccara, scyla domum abeuntem me convenit. Bacc. Isto.

Quam niger hic cunctis sol est aterque patronis!

[illegible] semper aliter et [illegible].

Ode.

Otium velit speculator audax
Alta dum mens volat astra Mundi;
Otium terræ vigil, et vagarum
mensor aquarum;

Otium quærit sapiens, in umbra
Quærit [illegible] latebrisque solus;
Otium Musæ, procul hinc ab omni
urbe frequenti

Aut super Cynthum pierumve salsum,
Aut in umbrosas Heliconis oras:
Unde magnorum ingeniosa manant
Carmina Vatum.

Quid loqui in turbas subito vel acre
Rhetorem tradis? cave, ne eloquentē
Censeas crebro temere obloquentem et
monstra creantem

Quot enim fundet miseras ipsa causis,
Ipsa rationis siquidem occupatam
Lingua præcurrit minime decenter
garula mentem.

Numquid ingentes animus tumultus,
Et ferat siñas variasque voces,
Quæque turgari solet æstuanti
Turba theatro.

Nobiles quisquis veneratur artes,
Oderit cœtus strepitumque, colitur
Rite Musarum nemora, et reducta
semper amantum.

Namque seu brutum pariter per omne est
Fusa mens, corpus; velut una pulsis
Barbitos cordis, levibus resultat
Dulcibus illa.

Sive supremum caput occupavit,
Ubi stant aures oculique portæ
Ceu patentes, exteriora quæque
Cernit et audit:

Nec sibi semper valet esse præsens,
Atque res omnes animo cavere,
Nil ut rebus sibi tunc agendis
ingenium erret.

Tertius in cœlo Plato qui incubuit,
Et procul ~~tunc~~ vixit populosa ab urbe;
Unde naturæ fovet atque mi[illegible]
Non levis auctor.

Sed domi prudens etiam Pericles,
Illa, quæ in densas tremeris coronas
Mitteret carmina, studioque cuncta
Fulmina cudit.

Sic fabri prolem vigilesque noctes,
Et fuga a turbis, studiumque fecit
Semper intentum populi furentis
Frena regentem.

Eloquentia in populo triumphat.

Ode.

Quae regit dictis animos ferventes
saxaque extorquet populis, [illegible]que
Omnium vere Domina, et Regina
Gratia fandi;

Illa non Xerxis domibus superbis
orta, nec Regis Macetae Philippi;
Sed Athenarum bene nata semper
Floruit urbe.

Hic suum coepit decus atque cultum
Judices inter, celebresque coetus,
Inter et vocis trepidis petentes
Consilium alienum:

Ergo semotae, Veneres et judicia
Vulgus evitent reliqui liebis,
Quae nihil debent, neque vero tractant
Apta [illegible]:

Concio nostram [illegible]
Nostra nascentes dirimitque lites;
Atque confirmat dubiis timentes
Commoda rebus.

Ergo qui prodest sua, quae per omnes
Dignitatis carus, prece qua vel arte
Tanta componat, meditata noctu
Scriptaque promens.

Non enim semper, neque, quae putamus,
Accidunt vitae; varios sed uno
saepe res sument Jove sic volente,
Tempore vultus.

Uno quae tantis fluitat procellis
Atque iactatur variis et idem
Fluctibus navis subito impatiente
Pressa ricano.

Quam cito et quanto populis tumultu
Saepe mutatur, solitaque prorsus
Mente turbatur, sibi quid propter
Nescius ipse.

Provida hoc olim didicit juventus,
Quae diu nomen decruit Latinum;
Quaeque ad Grajam validis novisque
Viribus auxit:

Quae nec ad rerum nisi cura curas
Nec nisi hac plenum sapiens ab arte
Ibat, ut posset subitis carere
Prompta periclis.

Patronus causam scribens.

Instrumenta domus nostrae cum evolverem (hic est mos
Omnibus antiquo gaudent qui stemmate gentis)
Nescio quam cartam inveni, rosamque, situque
Ferme illegibilis abrasam tempore multo,
Unde tamen post longum infinitumque laborem
Cognovi fideicommisso obnoxia quaedam
Praedia nostra, alios quae pridem magna teneret.
Continuo quendam conveni ex ordine nostro,
De re ut consulerem, magis ut tamen ille patronum
Monstraret; nam nemo de grege causidicorum
Notus erat nobis nisi tantum nomine. Postquam
Et cartam demum excussam a me dicitur unus,
Cui rem deferrem, patronus. Non, ait, ille.
Huic aut Servilio te tradas: scribere namque
Dictus amat tantum, non autem dicere causas.
Tantundem est, inquam. Tantundem? des veniam oro.
Is primum nunquam scribit nisi maxima circum
Seque abacumque suum tabulam undique et undique stipet
Copia librorum: namque ut det verba clienti
Et plus accipiat mercedis. Vidi ego, vidi,
Cinna, hominem, tibi nec raro nunc tempore fictum.
Nescio quid mihi erat cum Bayo. Consulo eundem
Hunc ipsum. Scribendum est, inquit. Scribe. Videres
Succinctum subito suos omnes vertere seque.
Ingentes libros, abacus, quos forte gerebat,
Evadere nunc unum, illumque evolvere eundem;
Nunc titulum unius, nunc rerum ex ordine totum
Perlegere alterius, digitoque excurrere elenchum.
Cumque opportunum nihil is reperiret in illis
Scholasticos omnes pluteis imittere, sensim
Unum post alium tamen; atque erigere contra
Mox alium atque alium, lectosque reponere rursus.

Tangere nunc frontem et postica in parte repostam
Sepe subtenticam dextra producere mentem
Que cause libros omnes ostenderet aptos:
Nunc meditabundum versum prorsumque per omne.
Conclave iregradu tardo testudinis instar
Versantem mentem et barbam. Cum talia agentem
Hora una atque alia exciperet, dum quevis, ego inquam,
Atque paras libros, abeo sed si potero idsem.
Et quod agam neque momenti cuiusi neque magni.
Postridie tantum video, famelusque, fenestra
De patula narrat paulo ante exisse patronum
Sed ferme iam iam rediturum: non procul inde
Credere se ad Caffè de more ire: manerem
Ingressus: reddit in terra: et pusfarus honores,
Totum, inquit quam longa fuit consumere lucem
Externam decuit veteres librisque parandis
Qui de lite tua tractant; et non nisi coram
Sub noctem inveni. Ingredimur conclave: sedemus.
Invenerim hic video replicatum, Bartolomeum
A Capua, Dellos, Baldum cum fratribus inter
Azonem et Xineum, Goveanum, Pistoriensem
Cinum, Cenzum Tartagnum, Duarenos Paulos,
Curiacios, aliosque, grave est quos dicere cunctos:
Perscriptos omnes gotice, claraque subinde
Rubrica insignes. Mirabar tot tantaque litis
Instrumenta meae: veteres en notusque vepulcas
Inveditusque cliens. Ego surgo; resque philippis
Commendo binis iterum, exilit ille cathedra,
Arreptaque manu cera hos oculos mihi quivis
Eripiet citius quam te nuce pauperet. inquit
Una contemptum: volvam ista volumina, volvam
Iurisconsultum quemvis qui prodevit. Ito
Ito domum curaque cutem. Cerebro ista carebat,

Atque alia ille mihi; neque quidquam proficiebat.
Interea scripturas tamen pervolvere sese
Et legere aiebat libros quos dives habebat,
Ad prodesse parum sibi, quod viderit, illi.
In Patriarchalem sibi ~~[illegible]~~ eundem bibliothecam
Aut aliam, et magnæ causæ implicitæque petenda
Fundamenta alia atque alia, ac quæ plura pararet.
Mensem post unum atque alium, cum talibus usque
Diversisque aliis nugis me sæpe moratus
Nil proficisset, mihi sit casu obvius, atque
Accurrens procul, inveni tandem qui solvere nodos
Illos mi liceat; te cras expecto. Videbis
Omnia: qui vir sim, sciet adversarius. Anne
Patronum nullum, qui rem defendere tantam
Posset tam ancipitem, nostro fore in urbe putabit?
Demens! scripturam adspiciet, qualem neque scripsit
Unquam e causidicis quisquam, neque perlegere ulli
Contigit. Hæc fatus lætum dimittit. Egoque
Postridie accedo. Scribebat: more saluto.
Ille manu læva respondet significans ut
Ne sese interpellarem tacitusque sederem.
Interea video frontem modo solvere lætam
Et modo contrahere in tetricam, nunc ponere lævam,
Nunc et ob os dextram, nunc lævæ incumbere palmæ
Obstipum caput, et nunc ad laquearia vultum
Tollere: erat, cum dextram læva fricaret
Deposito calamo, cum lævam dextra, lavantis
In morem: sub cæsarie cum terque quaterque
Unque caput scabet: cum pollice et indice læve
Nunc hanc auriculam leviter nunc tangeret illam:
Et cum collectas sordes ex auribus ambis
Extraheret digito minimo mox tergeret illam

Vel sudariolo ~~pu..~~ apposito vel lenitor ungue
Alterius minimi longo: nec tentus utramque
Ad cubitum manicas tortas revocarat, ut atro
Ne nempe infecerat niveas nigroque colore.
Hic fortasse roges quantum scripserit. Audi
Cetera. Nunc intendebat oculum patulumque
Cerneus obtutum in libros adversus apertos:
Nunc pronus quos dextrorsum replicaverat, illos
Nunc adspectabat pluteos qui multa supinos
A leva urgebant: atque hec iterumque iterumque
Interdum: fuit et cum crebro bibliothecam
Ambularet meditabundus, priscumque novumque
Digestum exturbaret pluteis; festinus apertis
Consultisque subinde parumper deque quaterque
Legibus antiquis novas consuerat. Ipse
Interea Comis refero, et que et quantaque navus
Ac tam sollicitus patronus scripserit, adstans
Conabar veloci oculo percurrere. Verum
Plena liturarum que scripserat omnia circum
Versusque inter erant. Miserum me (tunc ego mecum)
Cui rem commisi? Quando hec scriptura legenda
Disceptatori dabitur. Nec ~~...~~ vana timebam.
Preteriere etenim menses aliique aliique,
Necdum finierat. Tandem advocat, atque legendum
Dat nobis librum. Parebant litera queque,
Atque a stante procul poterat distincta notari:
Margo ingens hinc atque illinc: ut versus ab uno
Alter diversus sulcos ut vomere sulcos
Esse putes: breviter legi: ad rem pauca: citatos
Si excipias libros nec non res inde petitas.
Hic est patronus cui te committere velle
Dicebat litem: vides nisi decipis istos.
Si finem litis si prœdia reddita queris

Causarum scribendarum mos
apud prudentissimos quosque celeberrimus

Ut discant omnes, causas describere morem
  Inter prudentes quosque vigere viros:
Non ego nec veteri a Roma, nec edita Athenis
  Aut exempla vetus sumpta aliunde canam.
Talia conantem increpuit me Sanctus Apollo
  Et vicina locis temporibusque dedit.
Quidnam externa paras? inquit Quid prisca laboras
  Sedulus antiquis quaerere in historijs?
Illud Consilium, quod vos atque omnia vestra
  Iam pridem unum aequo temperat imperio,
Quod quidquid Romae, quidquid fuit utile ubique,
  Cepit, et ingenijs addidit inde suis;
Illud Consilium, quo non sapientius ullum
  Est, erit, aut unquam maximo in orbe fuit,
Singula pars cuius non iam quas continet oras,
  Maxima sed regeret pervigil imperia;
Consilium hoc, inquam, si quid dubitabile et ingens
  Audit, in partem scribere utramque iubet.
Dixerat, et relegens multas ex ordine causas,
  Haec, ait, haec tantum scripta legenda cape.
Agnovi, simul adspexi prima illa revolvens,
  Agnovi digitos, o, Patriarcha tuos.
Agnovi insomnes noctes, vigilesque labores,
  Queis tuus (heu) habitus debilitatus erat.
Et quisnam, durus quamvis et viribus ingens
  Tot rebus tanto tempore suffeceret?

Quando non Utini, quando non inclyta in Urbe
    Quidquam otij a curis atque labore fuit,
Quando imbres inter magnos crescentiaque altè
    Flumina, longa fuit usque voranda via.
Quando diem totum nunc huic nunc funditus illi
    Divisis fuerat causa probanda locis.
Nox vero non iam somno, nec danda quieti,
    At calamo, at longis tota voluminibus.
Sed bene cessit opus tandem: oppugnataque frustra
    Egisti curru in tua iura Pater:
Et quacumque ibas, populos non undique solum
    Excivit claris nobile nomen Avis,
Aut Crux . . vitae externę, libensque decores,
    Et quidquid gentes tale movere solet.
Sed magis adventus, quem longius afore semper
    Hunc nescio quę fama loquax tulerat.
Nos quoque post facinus lędet cognoscere tantum,
    Quid sis facturus, feceris, aut facias.
Scilicet ut scabra attigit rubigine nunquam,
    Ętas nostrorum nomina Pontificum.
Qui sua fędcribus texerunt iura vel armis,
    Et quas res homines, tempora cuique dabant.
Sic tu etiam inveniens ęvi uno hoc nobilis ęvum,
    Quamvis eximiè cętera cuncta geras.
Sed per quę tantę parta est victoria causę?
    Quid movit veteres in tua vota Patres?

Causarum dicendarum mos antiquissimus.

Adriaci Patres quorum sapientia sacra est
    Templa brevi pateant tempore vestra mihi.
Hoc unum quaero. Nihil, o, nihil amplius oro.
    Dicite, quo lis tanta dirempta modo?
Nam vos hanc multam noctem vigilasse frequentes,
    Non vana huc nobis nuntia fama tulit.
Rettulit illa etiam studijs te denique tantis,
    Foscarene ingens, imposuisse modum.
Nempe etiam in Veneto causas orare senatu
    Mos est a priscis ductus et iste viris.
Quin cum pro rebus, quin cum pro tempore multa
    Qua mutata extent, qua addita iudicijs;
Haec dicendarum causarum ita tradita forma est,
    In cunctis eadem constet ut illa locis.
Sic inquam Romae semper, sic semper Athenis
    Causa est narrato quolibet acta foro;
Seu quis de probro seu quis de crimine litem
    Vellet, de externis sive movere ~~modis~~ bonis.
Haec si secretus scripsisset talia quisquam,
    Iudicibus tacitus quae legenda dabat.
Sed qui scripsisset, vel qui reus esset, habere
    Iudicibus coram debuit illa suis.
Sic scripta Isocratis, vel ab ipso dicta, vel illo
    Sunt, pro quo causam scripserat Isocrates.
Sic Lysias scripsit recitanda clientibus ipsis;
    Sic alij quos rerum gratia terra tulit.
Singula quid memorem? fastos primevaque mundi
    Si grave, sique vacat, saecla legenda cape.

Vel cum mortales habitabant rure coloni,
    Et quas singula gens iunxerat arcta casas;
Vel cum coeperunt pagis circumdare muros,
    Audire offitium iudicis usque fuit.
Et bene, nam nemo quisquam tunc scribere scibat,
    Sensusque edebant scilicet ore suos.
Nimirum hic etiam fuerat quae provida ubique,
    Natura ostendit utiliora prius.
Mansit at hic usus pariter post oppida structa,
    Postque reperta illis prima elementa viris.
Quin fuit et semper quondam, cum curia nulla,
    Nec fora ponendis litibus ulla forent.
Cum disceptator pietas resideret ad urbes,
    Et litisque reis illico iura daret.
Nec levis hinc habuit, vel barbara verbo morae,
    Sed quam composuit moribus ipse Deus.
Sed quae nil legum ipsa tulit, verum omnia ab ipso
    Omnibus accepit iura verenda Deo.
Nunc, nec dici sed scribi praecipe causas,
    Ejusmodi plus homines, quam Deus ipse, vident.

O animę magnę quas prima ab origine iuvit
Vestra Aquileiensi subdere sacra cruci;
Quamvis a vobis procul hęc regnaret, et illa
Insulis alterius in ditione forent:
Si post tot sęclis nihil irrita vestra fuerunt
Acta, licet vi, vel sępe petita doli;
Si nunc decreto quod vis non deleat ulla,
Sunt rata in ęternos usque futura dies;
Debita coetu illi Sapientum poscite, quęso,
De re qui scribit tam volucre gravi.
Nempe tuis, Daniel, alijsque accepta refert
Omnia scripturis leque tuisque decet.
Quam pene est etenim lis defendente Patrono
Perdita? Veronam quam prope clausa via?
Quamque omnes causam leges et iura negabant,
Illa patrocinio quam prope facta mala est?
Sed quid Musa procax nunc lętis tristia misces?
Sit per te nobis hunc doluisse satis.

Dialogus in rem propositam inter Matthonem et Bacarà [illegible]
Ab hac Academia absente.

Mat: Quid de Academia [illegible] hac Bacarà? Bac: Quidnam
N[illegible] illum patavinum [illegible]
Mat: Sic sane; et melius linguae [illegible] fugiet
Non nihil Italicae, quam nos et carpere nostros:
Ut variaretur sa[illegible], neu tempora ~~[illegible]~~ sermo
Nostra moraretur ~~[illegible]~~ purus, pultusque Latinus.
Me tamen haud ita [illegible] est Hoc scribere [illegible],
[illegible] quid mihi [illegible] quod [illegible] probat.
Bac: Ah! Mattho Mattho, quantu[illegible] [illegible] [illegible]
Quam [illegible] opus magnum et sentit, qui tentat et [illegible]
Sermone audisti quo [illegible] dominae.
Patronus causam scribens induxit. Mat: ecto:
Hoc [illegible] ego malim, quam [illegible] ludibria, totque
Ingentes nugas, quas nobis [illegible]
Descripsit satyras, in quo causam induxit [illegible]
Causidicus. Nam si nobis dare volens ipsi
Verba satis contingent in omnia [illegible]
Aut huic aut illi nobis quoque, Bacara [illegible]
Bac: Me nihil ista movent [illegible] quando
[illegible] praesertim compensat [illegible]
Mat: Bacara quid dicas non hercle intelligo. Aperte.
Bac: Q[illegible] Mattho [illegible] causam scripserit [illegible]
[illegible] expediat [illegible] centum [illegible]
Mat: Rectius [illegible] quotquot [illegible] erit atque
Tutius ad famam, et [illegible] egerit [illegible]
Bac: Laus haec Patroni, quantumvis magna [illegible]
Aut nihil, aut certe [illegible] [illegible]
Solliciti [illegible] quam [illegible], ut [illegible] possit.

Cat: Scilicet [illegible] [illegible] [illegible] mittimus omnes.
Et mihi [illegible] vestigio quemquam appellare [illegible] ipso,
Bacque noristi quot sint qui ducere lites
Jurgia, et miseros curant retinere clientes
[illegible] [illegible] [illegible] nisi plenâ mortis, Hirudo

Bac: Papae! [illegible] Catarino [illegible] ipso.
Cat: Ne nos frustremur. Sum paulo infirmior unus
Ipse ego [illegible]. Quoties [illegible] dicere causam
Jam deberemus, nunc defit cartula quaedam,
Nunc [illegible] in causa longe adversarius absens
Desidet, nunc tempus defuit, ut bene nostras
Gauderet cartas, sexcentaque talia, quae [illegible]
Nescimus [illegible] [illegible] [illegible] angelin [illegible]
Jam hoc in causa, quae scribitur, evenit unquam.
Si ista legenda datur, legitur, sententia prodit.
[illegible] [illegible] composito non istuc fiat et arte.
[illegible] [illegible] o Mattho nam nostris inutile nobis.
[illegible] causa [illegible] [illegible] dicitur [illegible]
[illegible] dum dicitur, de re consulere est mos;
[illegible] [illegible] consulitur, dum sportula semper
Prodit. Ne nos Mattho, frustremur, at id quod
Consuetudo dat et civilia iura feramus.
Mat: Nemne composito: minimum sed talia saepe
Causidicos cogit, non casus at ipsa voluntas,
Quaeque tenet cunctos atque aegro in corde senescit
Auri saeva fames, et vera cacoethes habendi.
Bac: Heus [illegible] verba precor. Nam causas scribere tandem
Prodest [illegible] magis atque magis. Vide quaeso

Scribere duntaxat quid vis utcunque requirat
Quanto plus studij quam dicere scribere possi
Conceris recte? quotiescunque sumpseris ipse
Membranam, et calamum repente cliente secunde
Inula cogeris subito deponere? Tumque
Quae quotuplexque animo fugiet sententia nunquam
Ni magna cura ~~animo~~ raro suoitura parvo?
Mat: Nimirum quod quisque dabit scribentibus illud
Iustius accipient dicentibus ~~[illegible]~~ utpote maius
Nescio quod manus scribendo ferentibus. At vos
Quanti operam vestram exiguam et dicenditis ipsos
Clamores? Ut aegre nihil, nisi cornua vertent.
Si quis de vacca certat, micevaque capella.
Bac: Quod nos voce, stylo facitis vos scilicet omnes
Vidi scripturas. Margo undique, et undique nimium
Latas: inter versus tanta intervalla deinde,
Ut concurrentes possint sibi cedere. Unde
Litteras quaeque ingens postremo, et exquisite lis:
Ut de vacca aliquis certans, micevaque capella
Librum aegre habeat, quantum patrui in nudas
Attentata unquam, non ara focique requirant
Mat: Barbara, ~~[illegible]~~ scyllas dominum absentem me convenit. Bac: Jam
Quam niger hic cunctis ~~[illegible]~~ sol est alterque patronis!

Homines gravissima quęque maximè appetunt.

Seria quisque petit; seu factus sponte libensque,
  Seu natus gravibus, seria quisque petit.
Aspice quot tabulę et statuę atria longa iocosę
  Ornent. His Mentor Parrhasiusque iacet.
Nempe hęc ad risum quę sunt inventa iocumque,
  Nec naturæ diu, nec gravis usque probat.
Et tantum arrident, dum discit reddere voces
  Et puer incerto dum pede signat humum.
Quisnam qui argentum, argento quis posthabet aurum,
  Atque auro eburneas spernit et odit opes?
Hęc sunt, quę impediunt maria omnia currere circum,
  Sollicitumque hominem tempus in omne tenent.
Quid mihi ridiculas occentas denique nugas?
  Quid mihi, quę afficiant corpora sola, canis?
Respice, quinam homines, et quando ludicra primum
  Inter se tandem composuere leves.
Non iam philosophi, non qui populosque regebant
  Atque urbes, magni non gravitate viri;
Sed tantum agricolę cœperunt carmina prisci
  Ex improviso dicere ridicula.
Nec cum constarent sibi sani mente animoque;
  Aut scirent pravo seposuisse bonum:
Sed cum lętitia frumenta abscondita rapti
  Sese extra prorsus pectore deiicerent;
Sed cum operum vacui silvarum laete piarent,
  Et largo genium seque suosque mero.
Hinc fescennini delapsa licentia versus;
  Hinc defluxerunt carmina ridicula.

I nunc, et levibus, claro hęc exemplo secutus,
Si licet et sequitur, nos tenuisse studia.
Quam magis agnosco solidas res atque severas,
Tam magis has ardens mente animoque peto.
Ipsa hęc, quę colimus studia ingeniosa Minervę,
Non æquè doctis cuncta placere vides.
Fit ut quodque grave est solidumque, ita commovet, atque
Ad se hominum curas allicit, atque trahit.
Hinc qui carminibus gaudet, sua carmina ponit,
Vix cum quod grave sit detegit eloquium.
Sic quem facundę delectat gratia linguę,
Ad se continuo philosophia rapit,
Incipit ut veras rerum cognoscere causas,
Naturęque altum detegere ingenium.
Sic ubi philosophus percurrit sidera sollers,
Et contemplatur qua licet arte Deum,
Despicere ista solet tanquam levia omnia, et illi
Nil unquam fessus nocte dieque vacat.

Lycurgus Severissimus Spartanorum Legislator
Aram risui dedicans.

Hanc aram et statuam risus, tibi sacro Lycurgus
Et quod quisque volet, garriat ille licet.
Assiduosne meos agere omnia seria Cives?
Et nunquam mentes exhilarare suas?
Non, cum fracti hostes? Non cum victoria leta?
Non cum pulchra alia his sorte favente cadunt?
Factus homo sic est, sic est conflatus ut unum
Illum animal possim dicere risibile.
Quis nisi letitiam mortalis percipit unus?
At nisi significet, letitia esse nequit.
Quis nisi letitia mortalis homo indiget unus?
Erigit hec mentem corporaque egra levat.
Ergo egomet gravibus, studiis tu dive jocosis
Juvemus cives qua licet arte meos.
Hec Legislator durus Lacedemonis. I nunc
Si potes, et tristis tristia semper agas.

Exequiis publicis Auberi

Vidimus Exequias puerorum compositas [illegible] olim
In media multis ludere ferre via.
Nec mora, cantantes [illegible] circa [illegible] illa
Ipse puer ipsis ludere et ipse [illegible]
Gaudebant pueri positis ex ordine glandes
Frugibus [illegible] et [illegible] ipse [illegible].
Gaudebant illud [illegible] [illegible] [illegible].
Non tamen [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].
At [illegible] qui ibant [illegible] [illegible] omnes
solita
Mirantes, sancta [illegible] [illegible] [illegible].
Ex illis quidam, cui [illegible] qui ludere illud
Audacit: quidam [illegible] cui [illegible] ait.
Hac mox ex [illegible] [illegible] [illegible] publicus [illegible].
[illegible] [illegible] [illegible] ipse [illegible].

[illegible]

Venerat [illegible], [illegible] ut luderet inter
Longique pueros, et male [illegible]:
Nec mora; [illegible] non deridendus in ipsa
Lascivus; arcus [illegible]
Atque ait, [illegible], [illegible], [illegible]
Fecerim ego. quid tum? [illegible]
Concurrit [illegible]. [illegible] ille; nec arcus
[illegible] ille [illegible].
Denique succumbis. Victor [illegible]
[illegible] nunquam [illegible] tendere, [illegible];
[illegible], [illegible];
Sic [illegible].
Hoc illis [illegible] est, [illegible] videre [illegible].
[illegible] debet [illegible].

[illegible]

[illegible] superos jam vero in terris Romanos.
O damnanda tuis Saecula impietas!
Hic nos: mortali cursu sunt tantum [illegible]
Ipsaque naturae [illegible] vulgus amat.
Vis gravis et sapiens [illegible] omnibus [illegible];
Ergo: animum [illegible] [illegible] sine cura.
Horum [illegible] [illegible] animo [illegible] serena
Atque [illegible] [illegible] [illegible] jocos.
Hinc nullum [illegible] [illegible] [illegible] prospera [illegible]
Hinc nullus [illegible] sors mala [illegible].
Hic gravis et sapiens nec comere ~~[illegible]~~ ludicra curat;
Nec pia theatra [illegible] plebs frequentare sonant.
Numina plebs animo [illegible] [illegible] habent; sed altam
Evehit in humanae corpore [illegible] [illegible] [illegible].

Homo gravis.

Hinc essem Venetam cum forte profectus ad urbem
Visurus ludos Pisani principis amplos,
Ut nisi terdenos regaler numisma philippos
Dudum aliarum projecissem in sola viarum
Nunc ~~etiam~~ [illegible]iarchae etiam spectatum Tosculi adirem,
Nactus sum comitem, qualem non auguror ulli,
Usque adeo austerum, tristemque, ut tristitiam ipsam
In vehedam comitem mihi concedisse putarem.
Hinc ad quadruvium, jam scis, per millia bis sex
Vix potui ex illo duodena educere verba.
Principio, quod nox fovet intempesta, putabam
Dormitare hominem: sed mox cum aurora fugarat
Sidera, et exoriens dederat sol aureus illum
Cernere; suspiciens video duo lumina, frontem,
Bina supercilia, os, calliendrum, singula mesta.
Ut vidi, ut perii: quos non in vota vocavi
Dum superos labris compescit? quam ipse libenter,
Si fas ad patrias remeassem laetior oras?
Ventum est Quadruvium: descendimus, ille hinc
Hinc ego, dum cursor quosdam deponit, ut est mos
Fasciculos, recipitque alios; ego porro sequutus
Cursorem, quis homo iste, malum, est rogo; num Cato? num quis
Junius? Marcus? Crassi tanta gravitate
Ut semel in vita alter, nunquam risevit alter?
Terque quaterque hominem, respondit mulio, duxi
Venetias; nam jampridem puto, litigat: atqui
Nunquam alium vidi. Proh Juppiter? ut mihi longum
Nunc contingit iter. Dum vehedam ascendimus, nova
Sota abijt. Verbum injicio de lite; mala, inquit,
Res est. Quis patronus? Vachia, Zanchius, atque
Cordelina. et pragmaticus? Trasardius. Euge

Esto animis, inquam, laetis, cum quidlibet ipse
Gänvem, ad nostram nihil amplius elicui usque
Ad currus mecum quoties ego jusserim abire.
Ing malam rem, nunc non est memorare necesse
Dute tibi memores tandem pervenimus illuc
A [illegible] ubi nos Liquentia dedit
Cursor solvit equos, cenam imperat, omnia dictum
Factum, sed nondum scalas superaverat alt.
Interea defervere omnino. Surgere bilis
Flava mihi, et frustra miscere jecur urere, quippe
Et ventrem irato, et [illegible] paulo bibimet
Plus, fore ut os, linguam frontemque resolveret, et
Jam Germanos, qui duros montes habitantq., merq:
Absolvere ora solent, imitari nempe volebam
Cognatis, consanguineisq: parentibus, inde
Una et avis, proavis, abavis, atavis, et amicis
Omnibus, et natis, quique exorventur ab illis,
Mox et causidicis ejus, causaeque propinans
Vatis habens memori tractatum pectore versum
Facundi calices quem non fecere disertum.
[illegible] cenavit paulo dius adlibit nihil
Summa etiam titillans tormentum nec tamen aut me
Laetior aut levior solito et vestavior: immo
Reddidit et gravior nimirum saepe animorum
Morbos ut minuenta etiam exaugente merato.
Hanc [illegible] vehemens, nullo pulsis
Illuxerit, ait: Vestes ego sumo, fenestris
Cavis induco lumen, calorere infantem
Jam jubeo, abluo me, [illegible] tantisper adoro
Numen, iter fortunet, robur fortius addat
Cum mato prosiliascent, statuaque silente

Regreditur cursor, me videns laudat, et alter
Maturet, rogat. Clecto derrepit: ineptes
Jandem aliquando erveis plantas sensim sine sensu
Somnus involvit. descendit: dum..., ille
consilio, et prava natura, somno ego navtim
Navtim, quod necdum nocte despumare falerno
linques ambo. Ai cymbam tantum excitor, atque
Respiro. Inter sermones varios aliorum
In cymba qui aderant, atque inter dicta, calesq.
et convitia nautarum, ridere ...
Qui cogant, lutis venetis exponimur ...
Discedimus ... aliorum ego multa precati
Caelestes, quoniam evasi tunc vivus, ut inde.
Propriij efferteent comitem nunquam mihi talem.
Ut videre tamen possem, eras pragmaticum inquar
Si fas, tecum adeam: Capite annuit imus ad horas
... quartam. Intramus. pauci praefati honores
Jamosas graviter chartas, gothicasq: revolvit.
Addit pauca gravi gestu, ore, sonoque rotundo,
Arridente mihi ... pragmatico ipso.
Justitiae finis, risusque, jocique, viaeq:
Janua pragmatici. Cecidit jam causa; at adhuc
Sit nec ne reverus nec scio ego, nec scire laboro.
Dij me Dij vos ... cunque hostes.

Homo Facetus

Me Nasidienus sextilis more Kalendis
Ad cęnam cum alijs forte invitarat. Eramus
Omnino ter cum convivatore quaterni.
Cęna ea, ut in vita melius fuerit mihi nunquam;
Ast e convivis unus, qui aspergere quavis
Omnes quotquot erant, patrem quoque potius avebat,
Ex illis quęrunt qui aliena vivere quadra.
Longum est, per tempus quę cęnę effuderit, hic nunc
Dicere; nec meminisse queam tamen omnia; deinde
Multa subobscena, scurrilia, mimica multa.
Vix tandem lectis discumbebamus, in omnes
Cum patinas, tum nos, veluti qui pulpita mandit
Dum ducto e manicis terget labra arida lino,
Civium ille adspicere, atque, o quam dulcis mihi cętus,
Et genialis, ait, nunc contigit! o Pater, et Rex
(Ad Nasidienum spectans) mihi des veniam oro,
Jam bene conditas epulas, tantasque paratas
Non equidem magni facio prę quolibet homo
Qui prope me accumbunt. Hic pętos atque strabones,
Nasutosque meros video, frontemque, genasque
Erosos tineis. Dum talia diceret, ecce,
Cum scissor nondum cocleari juscula grandi
Divisset cunctis, unum absorpsisse patellam
Cernit, et, heus (inquit scissori lumine dextro
Connivens) te hodie video jam Tryphere (cęnę
Diribitori id erat nomen) nunquam fore prorsus
Sollicitudine districtum, ut mihi des, alijsque.
Huc habeas oculos defixos. Te iste tenebit.
Ex his, atque alijs, inter quę ex tempore omnes
Ludebat mensas male in hunc male salsus in illud

Novi exemplo hominem quicum res esset. Eam obvem
Prandebat lauitus quidam videns tamen, immo
Ridentem fingens, applaudentemque, dicaci
Ne quando sese peteret fera bellua dente.
Sed qua sperabat fore jam tutissimus, illa
Sub culmo venit. Heus, dixit, cui pustule ad instar
Blattarum totum potuere exculpere vultum,
Ut, nisi sepe laves, sudore, et pulvere quemdam
Jam videare novum, visum nunquam amplius ante,
Visendumque dehinc nunquam mirabile monstrum
Collegisse, situm qui dudum nil nisi rides,
Aude aliquid, Dominum quod recreet, atque sodales,
Aude, ut possimus saltem cognoscere vocem,
Clamosa an tenuis sit fusca an candida, et ipse
Utrum purgate fauces, anne asperiores.
Vix hec fatus erat, nomen, cognomen, et ipsis
Vocibus haud esse hinc hominem ut sensit, patriam ipsam
Vicinum rogat, et satis est, inquit, satis: istum
Tando hominem novi. Patavinus nomen ubique
Audit, at haud Patavi urbs, nec clara Vicetia, ut ipse
Sepe ait, hunc tulit, at montes qui sydera tangunt
Supra Bassanum, citraque nivale Tridentum,
Omnino montes septem communia dicti.
Hec dum is garriret, jam scissor molle volanti
Nescio quid cultro in patinam demiserat illi.
Tum qui vellet haberi urbanior, atque facetus,
Huic cave des, inquit, posthac quid tale, magister.
Quin immo totam susdeque everte culinam
Si qua sola invenias sapiens, nervosque bovis, queis
Contenta cervice trahuntur stridula plaustra.
His delectatur, teneris hec ilibus una
Concoquit; apponi que alij mire sibi gaudent,
Respuit hic stomachum veluti efficientia molem.

Nec ejus ~~fame~~ de gustu. De patria inde jocavi
Multo plura, quot insignes pietate, vel armis;
Virtutis quot tuo extaret prænobilis, atque
Principis in Fastos clarus referendus amator;
Nunquis se fortem gereret, ut avique, patrisque,
Num pregnatorum, qui gravia publica sæpe
Ditavere boni, præclara exempla referret.
Commiserabar ego fortunas mœstus iniquam
Hospitis, atque unde ille tot, ac tam dissita longe
Scisset, mirabar: meum illud denique rebar
Fingere, ut excuteret comis sibi, comis amicis
Risum; sed genus istud de omnibus omnia, nomen,
Cognatos, patria, fortunam, conditionem,
Et dicta, et facta, et vitam omnem quærere novi
Illico, nam miserum pallor, rubor, omnis opertum
Jam color in vertumnum, et protea verterat, ut, ni
Respectus Domini, et tenuisset gratia, jamjam
Apparens eum tandem discedere cena.
Nec jam finibat mordax, quin validius usque
Pergebat vexare hominem, nunc littera græcum
Jam quodas situtus componeret alfabetum;
Nunc quam pulvra diu tenuisset etruria alumnus
Illud, nunc my sic sene de Ludente fabellas
Theori mutasset, nunc se scripsisse Latine
Nescio quid dicens, atque ipsi ostendere velle:
Angi nolle tamen de inventis, ordine, deque
Talibus his rebus, sed tantum quærere num quæ
Barbara, num improprìa ubà offenderet, atque solæca
~~Exem~~ Charisius postremo ageret, Vallamve, Scioppiumve,
Quid multis opus est? Reliquos cum asperserit unus hunc

Semper defricuit salibus, linguaque dicaci;
Ut stomacarentur reliqui, quin immo timerent,
Atque hominem odissent omnes adeo male salsum.
Hæc ejus merces, qui risum captat, ut ullo
Non ratione queat ~~[illegible]~~ famam vitare dicacis.

Flantibus austris litterę coli non possunt.

Hoc unum in votis ventorum est Aeole rector
Si quid [illegible] sunt flent chorus et [illegible]
[illegible] Austrum [illegible] [illegible] fine [illegible] ocean
Nostram [illegible] [illegible] [illegible] hinc acra [illegible].
Non hercle [illegible] [illegible] ut [illegible] olestaue
Reapse bonas artes [illegible] tractantibus iste.
Nescio quid secum tandem afferat, hoc scio (et ipse
Heu [illegible] experior) sic elanguescere sepe
Si tanta [illegible] [illegible] [illegible] mentem
Nil ut [illegible], nil ut [illegible] illo
Hanc [illegible]. [illegible] [illegible] grex medicorum.
[illegible] omnes Non si [illegible] misceturre [illegible]
[illegible] nescit. Quis [illegible] plus [illegible] [illegible]
[illegible] ipse etiam [illegible] hic insanio vulgo
[illegible] [illegible] [illegible] cum [illegible] [illegible]
Non caruit unquam, sed [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
Invenio tantum. Quamquam [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
Hoc ego curavi: [illegible] doleo, semperque docere
Non medicos potuisse ullum chimicosque [illegible]
Hanc contra pestem medicatam extundere. Namque
Pandere nil vereor quam sit grave scribere quamque
Nil possit recte scribi quando estuat Auster.
[illegible] [illegible] calidis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].
[illegible] sive quod [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] tristem
[illegible] capiti humorem [illegible] cerebro
Nil nisi dormiretur. Et o quam sepe labascit
Corripiente caput somno: [illegible] [illegible] remissus
Sepe stilus cadit in [illegible] [illegible] papyrum
Suppositam! quid [illegible] multis! [illegible] [illegible]
Sic somno interdum aufertur qui scriptitat ultro
Somniet eque atque [illegible] si dormiret. at esto
[illegible] e numero quorum sopor occupat artus
Nunquam, ut qui [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
Nec sit [illegible] Quid [illegible]! [illegible] [illegible] [illegible]
Scribendę res [illegible] [illegible] at [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Aptius illa cadat. Nubes Aquilone fugentur,
Humida nec sit humus, nec levia marmorea sudent,
Tu tum inventa legas vacuus. Peream male si non
Ipse tibi iratus membranas protinus omnes
Discerpas: adeo in scriptis nec lucidus ordo
Nec spectant ad rem, quae flante inveneris Austro.
Verum age, interea dum caelo terra patescit
Et caelum terrae, nitidum nec nubila solem
Eripiunt ulla ex oculis, mens vivida rursus
Res tibi divinas suffecit, et ordine miro
Disposuit. Scribe ocyus, oro, si sapis et quae
Restant continuo tu carmina funde. Recusas?
An non sponte sua venient nec molle fluentes
Versiculi tibi, si differs? Viden' ut mare nigrum
Incipiat longe nebulis nigrescere caelum?
Jamjam aderit pluvius ventus. Sic nempe monebam
Quendam olim, qui deberet cum scribere multa
Vicinum in tempus, nil ni scribendo pararet.
Tum, sine tantisper, clamat, sine quaeso quiescam,
Dum mens e longo recreat se fessa labore.
Te recreas nunquam per me vero atque quiescas,
Sed rodes calamos, (se) rodes dentibus ungues
Vivos iratusque caput manibus tibi scalpes
Nequidquam recitanda etenim, vel nulla puellis
Tempore vel non omnia, at imperfecta dabuntur
Utraque. Non, inquit, mihi deero: quoties Cratinus
Ennius, et vatum pater olim fecit Homerus,
Ut resides musas pleno cratere vocarent
Proinde id vel ego faciam. O servus studiorum?
Qui ne accessuras Baccho ~~[illegible]~~ invito camenas
Carminibus speras. Tantum vini adbibe, quantum
Rutulus ille puer, qui prima nocte pugnatias

Sepe oleo scalas signat dum lumina preclit

Distorquensque oculosque ~~tumidos~~ graves buccasque fluentes;

Accedet servus canili numerusque lucernis,

Nunquam Pierides. Non est, mihi denique crede,

Non est ulla satis medecina in tempore tali.

Quid non nuper ego? cum increbrescentibus austris

In comportandis certis prohibere nequivam.

Nec te detineam, quae res evaserit audi.

Omnibus abiectis cautis calamisque libris,

Pallidolum arripui etiam omnem effundens ~~in illam~~ ubi dixim

Cum veniente die, tum decedente libenter.

Ecloga
Inter Mopsum et Alconem.

Mopsus. Alconem gaudere jubet, salvereque Mopsus.
Alcon. Vellem, Mopse tibi: sed fata sinistra repugnant.
Mopsus. Certe equidem tristi semper te incedere fronte
Vidi ex quo vicinum habitas in vallibus agrum.
Alcon. Ante leves mittent saxis pendere capellae,
Et dente arbuteas leviter decerpere frondes
Quam tuus hic Alcon moerorem pectore ponat.
Mopsus. Sed quae tam magni causa est tibi tanta doloris?
Alcon. Surgit Parrhasiae celsus prope moenia collis.
In cujus summo viridi vertice campi
Area, parva quidem, sed molli gramine laeta.
In medio domus est, quae leneque edita clivis
Hinc nemore umbroso, beneolentibusque inde racemis
Despectat totum late frondescere collem.
Editus hic ego sum, puer hic ego lenibus agnos,
Mulcebam et manibus redeuntes vespere matres.
Et jam quinque meo praeclarus victor ab ortu
Praemia sustulerat Pisaea vinctus oliva
Cum sua facta explet genitor, dum viveret ipse
Omne miser tempus, miseros nos deinde relinquens.
Mopsus. Quamvis Dii jubeant, ut cunctique ordine fatis
Nos nati semper claudamus chara parentum
Lumina, mors tamen haec gnatis est semper acerba.
Alcon. Praesertim vero si frangat commoda nostra:
Ut mea, cum interitu dulcis sunt fracta parentis
Omnia. Nam cum nec fundus parere colono
Posset, nunc imbres, et nunc torrentia campos
Sidera, nunc hyemes culpante etiam arbore iniquas,
Et grex infectus scabie, tussique quotannis
Non lac non lanas, non ullos pareret agnos,
Unde sibi genitor, nobisque alimenta pararet,
Sic alieno paulatim collem obruit aere
Creditor aut subito, veteres migrate coloni,
Dixerit; et natos patriis turbavit ab agris.

Sæpé malum hoc nobis, dum infelix vita maneret,
Prædixit genitor lacrymans. Ah! ibimus una
Ibimus hinc una, gnati; nec plura locuto
Faucibus hærebant verba erumpentia semper.
Mopsus. Ista tamen nobis non contemnenda reliquit,
Seu segetes arvis spectes, seu vitibus uvas.
Alcon. Hinc quoque nescio quid jam creditor auferet, atque
Hinc quoque, ni superi placido nos numine servent,
Jam, Mopse, extorres alio migrare videbis.
Sed placido superi videant nos lumine, nec sit
Aut fundus mendax, aut vinea grandine læsa:
Nullus in orbe locus colli præfulget ameno.
Mopsus. Ah Alcon! colles feriunt, non fulmina valles.
Alcon. Mopse, meo quoties vidi de colle jacentes
Turbine misceri valles, tonitruque cieri!
Cum sol interea læta nos undique luce
Cingeret, et fruges circum firmaret apricas.
Mopsus. Hic tenui fontes invitant murmure somnos.
Alcon. Quam juvat excelso audire in monte cubantem
Ventorum leni frondes crepitare susurro!
Mopsus. Hic sæpe apparent fontalia numina nymphæ.
Alcon. Pan Deus Arcadiæ modo Mænalon incolit altum
Et modo fæcundam Rhodopem, aut Ismara pulchra.
Cumque ipso Dryades, Satyri, Faunique bicornes.
Quin nemora, ac montes tutata et ipsa Diana.
Ipsa culmina amant Musæ, ipse intonsus Apollo.
Mopsus. Ut vocem valles inclusæ dulce volutant
Atque cavis Echo gratus procul assonat antris!
Alcon. Dulce audire, solo quo sese tollit in auras
Altius, hoc cantu de gutture fundere alaudas
Suavius, æque oculis procul, evanescere numquam
Auris, et terras mulcentem, et carmine cælum.

Mopsus. Quam gelidae recreant imis in vallibus umbrae!
Alcon. Ut levibus flores, et mollia gramina pennis,
Pastorumque movet crines in collibus aura!
Mopsus. Nunquam hodie effugies Alcon: foecundior hoc est
Et Bacchi, et Cereris pingui glebae ubere vallis,
Quo magis, atque magis de pronis collibus uber
In valles tellus delabitur imbribus imas.
Alcon. Nec tu Mopse, hodie vinces. Impende labore
Collibus, et glebas fulci de more cadentes.
Nil erit anteferas quod valles collibus istas.
Mopsus. Prata (vides!) herbis ut luxuriant obortis.
Alcon. Collem adeas, et erit somno tibi mollior herba.
Mopsus. Hic fruges grandes, poma hic plenissima succi.
Alcon. Quam mella in clivis redolent, maturaque fraga!
Qui pometa inter circumfluunt odores!
Partem aliquam, venti, Mopso adhibeatis amici
Ut sciat, hic natas tantum concedere fruges
Frugibus apricis laetisque in collibus ortis
Quanto in colle aer magis est, quam in valle saluber.
Mopsus. Nonne huc aegrotos magnus demittit Alexis
Quos non arte sua potuit relevare nec herbis.
Alcon. Quin medici et montes suadent, et montibus herbas
Unde premunt succos aegris, quaeruntque leguntque.
Lympha ubi pura magis? ubi tandem purior aer?
Mopsus. Vix orbem primum complevit Cynthia, cum te
Hic video. nec sine potes, quod quamque salubre
Sit nostrum hoc caelum, tellusque accomoda cunctis.
Alcon. Hic simul adveni, gravis aer tempora vexat
Sic ut nil constet sibi mens, velut ante solebat.
Mopsus. Ingenio convalesce soli, caeloque Iovique.
Alcon. Non caelum hoc unquam faciat, nec terra, nec aurae

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] radbarium

[illegible] quae [illegible]

[illegible] tibi [illegible] admittere [illegible]

[illegible]

[illegible] longaque [illegible]!

[illegible]

[illegible]

[illegible] vulgo ~~ostrum~~ omnibus [illegible]

[illegible]

Per [illegible] licet [illegible]

[illegible]

Quin [illegible], ut ista [illegible]

[illegible] agros hominumque [illegible]

[illegible] nunc, et [illegible]

[illegible]

[illegible] artus [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] et [illegible] nocturnum [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] quaecumque [illegible]

[illegible] centum, [illegible] centum [illegible] omne.

[illegible] sermo [illegible]

[illegible]

Maxime, [illegible]

[illegible]

[illegible]

Iactitat ille quidem: ventis aliquis ordine cunctis
Nos exire domo, petasum, collare, togamque
Quaeque dies [illegible] agit: Interea tamen omnes,
Vix positis hyemis puer obstruit usque fenestras
Asseribusque ipsis aurem discludit et aures
Illum in amicitiam semel accessisse fenestris
[illegible] stante Euro, sed prae subito tamen ir-
Retraxitque [illegible], aversusque refugit.
Cui haec mirentur evenit; sed ita est ut diximus ille
Ventum ita formidat. Nisi [illegible] audi
Quid modo mi acciderit. conveni noctis ad horam
Primam hominem, invenio tristem frontemque trahentem
Nescio quos scriptos oculis percurrere libros,
[illegible] inde aliquid jam jam [illegible]. Honores
Praestantes, quid agis? quid nam subtristis es? inquam.
Hinc est ex quo membranis describere ab isti
[illegible] ait, brevius quae scis, nec proficio hilum.
Qui [illegible] possis? deserto aestus vix dum
Huc ingressus ego. [illegible] idus, inquit,
[illegible] hodie [illegible] Boreas bacchatus ab [illegible]
Sic male mulcavit, cerebrumque, caputque, hypocaustum
Hoc est: fac tantos [illegible] effundat aspectum
Nec mens turbida erit; Si fatis adire fenestram
[illegible]. Numquam id fecissem; Vivam [illegible] mihi, inquit,
Si facinus facias, quin si quid habes age, fave:
Et quoniam mihi [illegible] possum tibi Crispe vacabo
Plurimum ego te semper amavi, inquam; Tamen audi.
Ut tantum praeberem unus mihi [illegible]
[illegible]; et his dictis capit [illegible]: monebat
Nec mutarem atque haec; pro tali [illegible] proque.
Jam [illegible] Boreae, non prorsus inepte:
[illegible] mihi jam sudor talos manabat ad imo
Pergo tamen, quoniam urgeret praesentia [illegible]
Quae [illegible] homini. Sedabat et ille

Nec tamen ut quidqm dixi,en . . . ostia adsum
Oratÿ precibus motui: mihi fervere pectus
incipere totique artus fumare calentes
Sic ut nil essem totus nisi rivos aquai.
Ventum sic ad finem tandem, abripio inde ego me, ceu
Ignibus è medijs, flammisque elapsus Achivis.
Nomen amicitiæ sanctum et venerabile semper
Tu me, nil aliud, tu crebro cogis eodem.

Dialogus inter Vaglium et Lollionem

Vagl: Lollio ridiculum quod misces acribus olim,
Sunt quos nil prorsus juvat.
Lol: hoc moveat me
Aut cruciet? non helleboro sic Lollio, Vagli,
Indiget ut quae scriptitat omnia ineptus ad unum
Omnibus arridere velit. novit studiorum
Esse fere ~~tot~~ totidem capitum quot millia Vagli.
Vagl: Attamen arrident cunctis quae seria scribis:
Nullas certe agitant turbas nullosq; tumultus.
Lol: Nescio quid narres, unum interea hoc tibi habeto
Si sunt ridicula haec qui damnant sunt etiam qui
Qualiacumque probant aequos ex oposito iniquis.
Vagl: Quanto rectius est laudabiliusque placere
Omnibus! ut si quis multos invitat ope omni
Curat nesc in pransum quem, et dimitat inane,
Et bene cenatos alios dapibusque refertos.
Lol. Dum possit, dum anni semper, fortuna ferat res,
Cur velit iratos a se discedere ventres?
Vagl: Quid tibi Lollio obest ne singula, et omnia scribas
Seria?
Lol: quid mihi obest? rerum una angustia carum,
Quas ad tractandum summo plerumque maligras.
Vagl: Rem magnum narras, vix credibile.
Lol: hic ego velle
In te fores Vagli. male disperam nisi et ipse,
Qui tam facundus tamque ingeniosus haberis,
Saepius haereres. sed quo res ipsa loco sit
Accipe. cuncta in partem disceptantur utramq;
Prosa hinc atque illinc primo, mox carmina, quosquot
Possumus, et certe quot quot numerusque requirit
Solemnis recitatorum et tractatio rerum.
Haec forma hic ordo, sed prosae pleraque, quae ad rem
omnia

Omnia praeripiunt, ut si deinde adere quidquã
More velis proprium et conjunctum nil nisi restent
Ridicula ista aut scribas carmina inania prorsus
Et rebus plená absurdis longèque petitis.
Vagl: Summito materiam qua non cogaris in arctum
Et quae sufficiat, quot quantaque Lollio quaeris.
Lol: Summo egomet mihi, quae mihi Vagli perplacet uni.
Perplacet autem quae utilior meliorque videtur
Personis, et temporibus rebusque locisque.
Namque ego non is sum qui scribam ut scribere dicar,
Quod facio, cupio esse alicui nec inutile primo
Deinde nec ingratum.
Vagl: te poro plurimum amemus
Qui simul et jucunda velis, et idonea vitae
Dicere. sed dulce hoc atq: utile, si grave non est
Lollio da nobis aliquando.
Lol: ridiculum acri
Fortius ac melius plerumque secat res.
Nam quae aegre facimus propter modo comoda certo
Haec cuncti arripimus celeres faciniusque libenter
Ut mala vitemus nostrum foedantia nomen,
Ludibriumq: jocumque et conciliantia risum.
Non tam etenim conatur uti commendetur, et ore
Laudetur pleno quam ne sit fabula Vulgi
Mortalis quam ludibrium ne debeat hic est
Cura omnis curantq: ipsi qui caetera aperti
Sunt vitiis et famosi cantantur ubique.
Vagl: Ast hoc publicitus facere haud decet, aut ego fallor.
Lol: Cur Vagli cur? non ne vides quae publica fiunt
Scituros omnes? hoc est quod scilicet unum
Utile censemus. qui discent ridiculum. his tum
De quo agimus vitent etiam sic: scire volebat
Ridicula ista Plato cuj mens divinior atque
Ingenium fuit et florens sapientia in annos.
Vagl: At cave ne laesus doleat quisquam.
Lol: hud mihi decro.

Nunquam ego describam quemquam: non nomine quemquam
Appellabo suo: vitium unum non vitiosos
Denique ego ostendam, rideri possit ut ipsum
Non autem qui homines mea sunt lecturi ~~aliique~~ aliique
Vagl: Sed vide ne dum alios optas ridere, aliquando
Ipse fleas.
Coll: num quid vis.
Vagl: nil ego Collio, tantum
Te monitum volui.
Coll: te Vagli plurimum amabo
Sed sinito nostro nos scribere more modoque.

Patroni causam scribens.

Instrumenta domus nostrae cum evolverem (hic est mos
Omnibus, antiquo gaudent qui stemmate gentis)
Nescio quam chartam inveni rosam: scilicet
Ferme literulis abrasam tempore multo,
Unde tamen post longum infinitumque laborem
Cognovi Fideicommisso obnoxia quaedam
Praedia nostra, aliis quae pridem magna tenerent.
Continuo quendam commenti ex ordine nostro,
Ut ne consulerem, magis ut tu ille Patronus
Monstraret; nam nemo de grege causidicorum
Notus erat nobis nisi tuo nomine. Post rem
Et chartam demum exemptam, a me dictum unus,
Cui rem deferrem, Patronus. Non, ait ille,
Nunc, at familio te tradis: scribere numquam
Fidus amat tuus, non autem dicere causas.
Tantundem est, inquam. Tantundem? Res venia, oro.
Os primum numquam scribit, nisi maxime cum
Sique abunnus: sunt [illegible] et undique: stipes
Copia librorum: neque ut Dee verba diuna;
Et plus accipiat mercedis. Vidi ego, nihil,
Tuum, hominem, tibi nec parvo nunc tempore fidum.
Nescio quid mihi erat ut Barro: consulo mentem
Nunc ipsum. Scribendum est, inquit. Scribe. Videns.
Succinctus ille suis omnes venturus deque
Ingenuos libros, abacus quos forte gerebat.
Claudere nunc unum, aliosque: revolvere deinde;
Nunc titulos unius, inde rem ex ordine totam
Perlegere, et demum, digitoque enumerare deinde.
Cumque opportunum nihil is reperiret in illis,
Sublatis omnes planis in mitteret, semper
Unum post alium tum; atque clamare contra
Nunc alium atque alium, lectosque reponere mensis:
Tangere nunc frontem, et postica in parte repostum
Ipse sub antica dextra producere mentem
Quae cause libros omnes discenderet aptos:
Nunc meditabundus rursum pronumque [illegible]
Considens [illegible] gradu lento tenentis ingens
Fervescentem mentem et [illegible] talia agentem
Nona una atque alia excipere, dum porus, ego inquam,
Neque parvos libros, alios; sed in promptu adest;
Sed quod iam neque momenti parvi, neque magni.
Patribus tandem video; fenestramque fenestra
Et puella narrat paulo ante excipio Patronum

Sed ferme jam jam rediturus: non procul inde
Credere te ad Caffé de more inire; manerem
Ingressus. Mihi interea, et praefatus honores,
Totum, inquit, quod longe fuit, conjungere lucem
Hesternam demisi rebus librisque parandis
Qui de lite mea tractans, et nova mihi sera
Sub noctem inveni. Ingredimur conclave, sedemus.
Invenio hic video volumina, Bartholomaeum
Et Cepolam, Accios, Baldum cum fratribus inter
Stracham et Dinum, Goveanum, Hispanicumque
Cinum, [illegible], Dartaynum, Duarenos, Paulos.
Cujacios aliosque, quorum est quos dicere longum,
Scriptos omnes gothice, claraque deinde
Fabrica antiquos. Mirabar tot tantaque libris
Instrumenta meis: verbis en notisque repulsos
Ingreditisque diebus; ego surgo, venis: Philippus
Commendo binos iterum. Credis illa cathedra
Abreptaque: manum dextra, hos oculos mihi primus
Trajice ibidem, quod te nunc paupere, inquit,
Una contemplari. Volvat illa volumina, volvat
Jurisconsultus prenus qui protesto. Ita
Sic domum utraque iisdem. Crebro ista canebat
Atque alia illa mihi; nec quidquam proficiebat
Interea scriptura tua. Quandoquidem jure
Et legem afebat libros quos dives habebat;
Sed prodesse parum tibi, quod nihil, ille:
In Parisiis habens tibi eundem Bibliothecam
Hac alia, et magnas cum implicitasque potente
Fundamenta alia atque alia, ac plura parasset.
Mergem post unum atque aliud, ut [illegible] atque
Vincerisque aliis magis me esse moratus.
Nil profecisset, mihi fit ingens obvius atque
Mechanicus procul, inveni tandem qui solvere nostros
Illos mihi licent; et cum inspecti; videbis
Omnia: qui nec sum, nisi [illegible]. Hinc
Patronum nullum qui rem defendere tuam
Horret sed quaesiverim, neque fore in urbe putabas?
Tandem Scripturam invenies, quale neque usquam
Utque a cursibus quisquam, neque ex legere ullo
Corrigis. Atque foras [illegible] dimisso; atque jam
Sostinde Aulae redeo. Scribebas. Mane salute.
Ille manu dextra respondet significans et

Ecloga inter Tirsim et Daphnim.

T. Cur non, Daphni, gravis dum sol nunc cogit in unum
Omne pecus, longeque inter requiescimus ad umbram,
Si quod habes dulci factum sub arundine carmen,
Incipis? ipso etenim tu cantas Faune magistro.
D. Quin tu, Tirsi, mihi ardentem da fallere solem.
Nam tibi, quæ longe hinc pastor cantavit Apollo,
Audita ex ipso memori jam mente manebunt.
T. Incipe, Daphni, prior. Sequar ordine deinde. Canamus
Tu quæ Pan cecinit, ego quæ modulatus Apollo est.
D. Errabat per forte meus Ladonis ad amnem,
Cum subito hinc illinc conspexi flumina propter
Festinare simul Faunos, Dryadasque, Laresque
Hos inter quamvis quo irent ego nescius ibi,
Magnus ubi ad sedem calamus caput exerit amnis.
D. Me quoque ab Arcadia procul hinc dum pastus oberro,
Et querar in parte tristis Amaryllidis iras
Talis ad Eurotæ rapuit via nota (?) ripas,
Laurus ubi in viridis tollit sua brachia ramos.
D. Hic Pana audivi (mirum memorante canenti
Singula) resono quos manibus dum spectas avenas,
Tali undique tali mulcentem carmine ventos.
O mihi, Nympha, semel conspectaque tempore parvo,
Quæ tamen in tenero movisti incendia corde
Tanta, dii ut si vita mihi et spectata fuisses,
Non eris Arcadiæ posthac habitanda in oris
Cognita, at in toto semper celebraberis orbe,
Usque si in toto concentus redditur orbe.
T. Daphni, idem casus, eadem mihi carmina Phœbi
Sunt audita. Modos memini si verba tenerem.
Daphne, dicebat, Daphne mea maxima nuper
Cura, patenti oculis quam cerno inrescere lauro,
Non eris Eurotæ posthac habitanda ad amnem
Cognita, at et super æthereas cantabere sedes,
Si modo concentus resonat concentibus æther.
D. Nam, quos nunc pulcro calamos pro corpore prendi,
En ita conjunge, modulis ut fistula miris
Exhibeat, quidquid numeris natura recanit.

I. Et meus e lauro citharam sibi pulcher Apollo
Fecit, eo, o, Maie, referens pulcherrima Daphne,
Sideraque quidquid numerorum continet aer.
D. Tu rerumque, eremato fundens quos gutture cantus
Sive inter ramos volucres, sive æthere sudo;
Tu quos conficiunt Zephyri motante susurro
Frigidaque frondes; tu quos, e fonte loquaces
Dum saliunt lymphæ, tenuique queruntur arena.
I. Quot tu fila tenes, tot sunt sidera in æthra;
Totque orbes circum volvuntur in arce Tonantis;
Itque tuo domini, postque ex cantibus omnes
Sirenumque referre sonos orbesque canoros.
D. Quin Deus is prudens, quisquis fuit ille deorum,
Qui mutis primum tribuit modulamina rebus,
Id, puto, tunc habuit; quos et tu inflata ciebas,
Alitibusque ~~linguisque hominumque canoros~~ dedit
Mire afflata plectra, linguasque hominumque, hymnosque.
I. Talem cum sibi cytharam, cum Juppiter astris
Adversis voluit dare motus orbibus aptos:
Ne rerum alternis ne fors vertigine rapta
Omnia in antiquum chaos immutata redirent.
Hinc liquidum audimus tubis [illegible] æthera cantus.
D. Ut tu disparibus facis unum fidicula sonis
Atque sonos variasque tamen miro ordine eundem
Sic bene junctarum [illegible] e [illegible] [illegible]
Ille Deus feritque [illegible] fecitque vagantes
In terris homines et quidquid ~~[illegible]~~ fuit est
Diversis in terris et ne [illegible] adderet [illegible]
Vel terræ [illegible] vel aquæ flammæque [illegible]
Qui disconvenientes ordo [illegible] omnes
I. Ut sunt distincto spatiis [illegible] [illegible]
Argutæ chordæ, sic sunt quoque tempore. Quin te
Gaudeo, Juppiter ~~haud~~ aut similem tecum cum tempora velles
D. Ponere diversis spatiis innectere et aptis.
Ma Sic [illegible] sapor [illegible], variisque colore,
~~Hic calor, et frigus, sic [illegible] et dulcia poma~~
I. # Sic silva [illegible], flores, sic [illegible] et dulcia poma
D. Ma Omnia te fecit mater natura [illegible]

Omnia te faciet. Sed terræ te sedula tangent prorsus
Consulet egregiam cum totis viribus usa
Ingeniosam animam faciet fingetque potenter
qualis in Arcadia nullo unquam tempore visa est.
T. At quæ ~~Musa~~ Dixit hoc? qua magnus condita Apollo
Ipse etiam Arcadiam cunctis Regionibus unam
Antetulit cecinitque suum tum Barbitos istuc
Et velle Aonias secum transferre Camœnas
D. moe quæ Tirsi? Ah sylvas tandem linquamus et arva.
T. Sonansque pedum. quem Pan. quem magnus Apollo.
~~Concinuere, ... fuit ...~~
2 Concinuit, Delphinus Maximus hic est.

D. Quæ, Tyrsi? ah silvas tandem linquamus et umbras.
T. Sonansque Pedum. D. quem Pan... T. Quem Magnus Apollo...
2 Concinuit, Daniel Delphinus maximus hic est.

De Actione, et quod ea possit musica adiuuari.

Audiui, Crispine, tuum ad subsellia gratum
Verbosique fori palmam contendere. Mentem
Laudo propositumque tuam; nam nunc laudatur et alget
Disciplinarum cultissima quaeque turba.
Sed, bene si memini, uultum illi non ita gratum,
Nec celerem linguam tribuit natura maligna.
Quod, ne, quae dicat, sine forte ingrata superbis
Auribus atque cutis uelut pretiosa ciborum
Murmure uel domini magno porrecta, uel, id quod
Raro euenit, in appositum proiecta catinum,
Sed placeat dignoque adstantique coronae,
Non nihil interea puerum, si quid datur otij,
Musica pertractare uelim. Nil ualdius atque
Inuenio utilius, seu uocem flectere, totum
Seu, Crispine, uelis corporis moderamine apte.
His puto, dicentem quem mirabantur Athenae,
Quae natura dedit, uitia emendasse loquendi,
Non gladio impendente humeris, clausoque lapillo
Supposito linguae; nam tum, ut tempore nostro,
Talos ignorare aut quae gens Gallica scribit,
Sic et dederunt cantus natiuo sonoque.
O si qui nescierint unquam nunc remearet ad auras,
Et uel causidicos, uel qui sacra pulpita scandunt,
Dantillum audires. Videres rhetoras imo
Pectore cum tractis singultantia uerba trahentes,
Fundentesque uno, exemplo torrentis, hiatu
Omnia. Nam qui diuinis de legibus orant,
Sic omnes plerique boant, ut marmora uellant
Elatosque tholos et sanctas saepe columnas.
En sacer orator totus grauis atque seuerus
Suggestum ascendit. totum caput exserit; adstat;
Cernuus incumbit; sedet; huc conuertit et illuc
Lumina; et interea sudariolum extrahit, atque
Extendit; et terget; tunicam componit utrinque
Ad pectus digitis; manicas demulcet et aptat
Leniter ad cubitum. Quis non, haec talia cernens
Sic acta ad numerum, actorum sic caetera credat?

Sed vix proposuit, vix paucula verba Latina
Prima dedit, furit extra se raptus, tumidoque
Ore, et collidens modo linguam dentes, inanes
Nunc efflans bombos, pluteum nunc impete pulsans,
Terque quaterque manu dextra laevaque, nec ante
Saevitiam tam ponit, quam massam effuderit omnem.
Excipitur eadem festiva a gente forensi.
Pessimus ut quisque est, tamen et deterrimus actor,
Altercator ita est summus. Romana, credo,
Ridere, si ignarus fora praetereas, dum nobile causam
Par istorum aliquod defendit, ut exiguum sit
Caseus in pretium, aut pullus datus unus et alter.
At si fiat, ut adspiciant numerare clientem
Agricolam duo terne nummos, quos ultima vidit
Majores nota, quam argenti plus aeris habentes:
Actum est; franguntur sonitu subsellia rauca,
Conspuiturque sinus patientis judicis: inter
Seque ita concurrunt, ut jamjamque unguibus ipsos
Saepe petant oculos, et ne Polymnestoris instar
Se faciant timeas. Nam quid referam caliendrum,
Quod tritamus cujusque solus jam depile gerit,
Pileolumque peragitatum et manibus undique versum,
Hic quodque non immota maneant, ne dum toga trita:
Ut vix, de quo agitur, queat is cohibere cachinnos.
Nec, Crispine, putes magnos initii sine natos
Causidicos: sua quemque urgens nec parva nec una
Atque lege unde? unde, oro, nisi hinc, quod nemo, quem hic
Et tenet ut, et flecti in partem coneris omnem.
Das quidquam Phonasco operam, ut quo verbis agendi
Lenire ad numerum sciat atque intendere vocem.

Oratorij actioni nihil musicorum artem conducere

Vltra Spitzbergam fugere hinc liber, et glacialem
Oceanum, quoties aliquid prodesse dicentis
Ad vocem et gestum perhibentur Musica. Vani
Mortales igitur, dictoris cruribus, et non
Jam scenici, sed prauiant falso male salis.
Quis pendet cervice eruditi corpore fracto,
Ossea quis manus et vix ulla pelle cohaerens,
Queis digiti oblongi, facies ita pallida, multis
Ter primam ut tali subsistere scandere noctem
Dum judaeorum propter monumenta
A porta hinc remeas, recte praecepta movendi
Corporis atque oris? Num quod trepidantia lyrae
Fila movent celeres digiti; quod dextera curvum
Sardonicata manus numerose temperat arcum,
Et quod multifonis modo aperta foramina buxi
Et modo clausa sonis permulcent dulcibus aures?
At pretium est operae, quam in partem incommode in omnem
Sese agitent, dum talia agunt, quam turpiter ora
Foedent, atque atro inficiant perfusa nigrore,
Cernere. Non longe est hic, hic ubi nulla loquentem
Bucca inflata decet quidquam digitique micantes.
Excute cantores. grave cantans dum attrahit auram,
Sicut piscis hiat gelida modo ductus ab unda,
Dum vero emittit, maxillas inflat utrasque
Non aliter quam qui servus foculi excitat ignem:
Erectus stomachus, vultus gravitate refertus
Immani subito, cernis tibi risu tumensque.
Queis vox summa vitat, faciem isti in tecta supinant,
Illaque suspiciunt laquearia semper hiantes,
Vt qui desidia languescit et oscitat alta.
Nemo tamen vultum ambiguum deformius atque
Saepius immutat, quam qui variare per omnes
Contendit sonitus mollem atque inflectere vocem.
Nam nunc distorquent oculos, nunc utraque labra
Diducunt, nunc ostendunt flavosque putresque
Dentes, in dextro motant humeroque sinistro
Nunc caput, alternant modulos hic voce trementes.
Hunc igitur facies sumet ponetque, senatum
Qui alloquitur, populum lenit iramque metumque,
Aut causas agit, et proprio delitigat ore?
Dij meliora ferant: nec quisquam spectet ad ista.

Qualesque novos sonos, cum dante corpora nisu
Intendunt, et sic torquent, effundere credis.
Incipe Calliope; juvat hic considere: non est
Dicendum nos narranti adæquare Camenæ.
Orchestram ascendunt, quam propter plumbea adhærens
Multorum stat inæqualis seriesque ampla subordo.
Hic citharam, chartam planam capit ille lituumque;
Sartusque quisque suam: stridentes pectine chordas
Sollicitansque fidicen; summisso murmure ussitam
Percutiunt cantor, dextera cum dante chorago
Signa manu elata in numerum pressaque regente

Ridiculi aliquid in his exercitationibus intermisceri (admisceri) oportet.

Quod maledici facere solent, qui conflare alicui invidiam, et nocere quidem alteri nituntur, ut multa aperte indicatis, et sine ambage, nonnulla deinde obscure significent, neque aperiant etiam, atque etiam rogati, quaerentes reticendo fere, ut ii, quos quaerunt delatum longe majora, gravioraque suspicentur, idem hunc fecisse existimo in extrema Orationis parte. Sic enim rem egit, sic eam verbis, sententiisque artificiose, atque ingeniose exposuit, ut in suspicionem nos adduxerit, quasi ridiculum quoddam subornaremus, et ingenuis, liberisque hominibus prorsus indignum numeri essemus. Sed ego vestram memoriam imploro, Auditores, qui qua hodie humanitate eadem semper antea hisce exercitationibus adfuistis, et praesentia vestra nostros labores honestastis; vos, inquam, specto, vos intueor, ac testor quodnam, et quale ridiculum proponamus. Quid enim unquam antehac audistis, quod abhorreret a bonis moribus? quid unquam hic diximus, quod modestissimas aures vel levissime offenderet. Etiamsi vellemus, non possemus tamen ridiculum de trivio simplex, et in salutationum pistrinorum, cetariorum, fartorumque conventiculis ~~et conversationibus~~ usitatum adhibere. Agimus enim semper de literariis rebus, agimus de magistris juvenes ne oporteat esse an senes; agimus de loco, ~~ubi~~ instituendi sint pueri domi ne an publicis in scholis, agimus de iis, quae futuro Oratori recte necessaria sunt, etiam ne musica, agimus denique de aliis talibus rebus, quae obscena quaeque, ac turpia prorsus excludunt, et ridiculum duntaxat honestum, et literatorum proprium admittunt. At in hujusmodi ridiculo quod ita sanctum est, ita ab omni turpitudine sejunctum, ut aliquis possit et coram quibuslibet etiam verecundissimis Virginibus dici, quisnam reperietur tam tristis, atque severus, ut fastidiat? ut neget oportere ~~in~~ publicis exercitationibus admisceri? et quantum in ipso est hinc procul exulare cogat? Si turpe esset, si alienum ab honestate, si etiam remotum a proposito, jure reprehenderetur, accusareturque, aut tanquam ~~iste~~ inurbanum, ac plebejum, aut veluti deforme ac prodigiosum. Verum enim vero sic adeo est eruditum, atque urbanum, ut imperitae multitudini etiam displiceat, adeo vero sic propositae susceptaeque ad disputandum materiae conjunctum, ut nihil possit esse magis. Quid et per Deos Immortales quaeso explodi oporteat? praesertim cum sit ~~hujusmodi~~ ejusmodi, ut maximam nobis, maximam in literarum studiis ire desiderantibus utilitatem afferre possit. Age enim; quid spectare hoc ridiculum et in quo situm esse putas? in brevi aliquo et acute dicto? in ambiguo? at hic nunquam fere interrogatur, responditurque, ut aut petere quemquam possis salse dicto aut repellere? in quo ergo consistit, quibusque in rebus constabit? in levium quorundam, Auditores, pravarumque vitiorum, in quae incidunt, et incidere possunt litterati viri, descriptione.

Quis non videt? quis non sentit? Illud hoc in primis opportunum esse atque utile genus hoc vitae instituentibus? quis enim non videt, quae publice castigata sunt? quis non omni ope nititur, ut corrigat, quae delinquentem se reprehendi senserit? Intellecta vitia facile tolluntur, castigata etiam facilius, castigata vero publice, et castigata cum audientium approbatione facillime. Fit enim, nescio quomodo, ut quamdiu inobservatos nos esse remur, tamdiu eadem videntes, scientesque delinquamus: ubi vero intelligimus nostram vitam pluribus oculis observari, eo omnes vires, omnes operas, omnes cogitationes intendamus, ut non solum ab iis vitiis, quae ab humanitate multum discrepant, sed a parvis etiam, nec ita facile apparentibus delictis diligentius etiam declinemus. Hoc itaque illud est praecipue in hisce exercitationibus salutare, ac frugiferum, omnia in utramque partem enumerare, atque exponere, et non tantum, quae appetenda sunt demonstrare, sed etiam quae fugienda sint explicare, unde tibi quod imitere, quodque vites capere possis. Qui vero disputationes philosophicas, aut theologicas qui instituunt, ut diversis rationibus et utilitatibus inserviant, publice indicabunt ~~aperte~~, et redarguent praesertim, quod in aliis minus probant, quaeque ipsi, qui de scribendi ratione, ac via disputant, non mediocriter probantur, laudanturque, qui Reipublicae litterariae consulentes aliorum deprehendunt errores, damnantque, an gaudeant in re proposita Homerus, aut Virgilius, Demosthenes, aut Tullius, nobis alio in genere id facientibus [illegible]? Cogitate etiam, atque etiam non solum artes, ac disciplinas, id earum etiam professores perfici, et doctos cum delectu aliorum vitiis, et praeclaris inventis, his vero multo magis animadversis, et notatis erroribus, eosque excellentes in suo quemque genere extitisse, qui non solum alienas praestantes dotes imitantur, sed minima quaeque vitia devitant. Quamquam nos non agimus hoc, quod semper licuit, semperque licebit, ut in ius rapiamus quemquam, arguamusque tanquam aut minus acutos, et perspicaces in gravissimis facultatibus, aut rhetoricas, poeticasque artes inscios, ac rudes. Illud agimus, ut ea vitia, quae in litterarum studiis offendere hominum oculos, et displicere inter agendum non parum possunt, odio sint, vitenturque ab omnibus, qui ad aliquam laudem pervenire cupiunt. Quod quidem nec dubitamus hic facere, et, ut spero, non frustra facimus per ridiculas hasce nostras descriptiones. Cum enim facile corriguntur omnes, si quid deliquerint moneantur, tum facillime illi, quorum vitia ita alii imitantur emendandi causa, ut deridicula sint, et vel incitissimis risum excutiant. Quod cum ita sit, tum vero, quaeso quid verissimum

quot quantaeque commoditates ex hisce exercitationibus ita institutis redundaturae sint, etiam, me tacente, intelligitis, Auditores. Cum enim ex aliis in alia quotannis aberrantes nova disputandi argumenta feramus, singulorumque non solum commoda, et bona, sed mala etiam et incommoda, quae sint, aut fuerint, aut esse possint enumeremus subjiciamusque mentis oculis, eo paulatim res devenit, ut omnia, aut certe plurima hujusmodi vitia e litterarum studiosis tollantur. Quod si non hic tantus fructus ostenderetur, et si ex hisce ridiculis sola audientium delectatio peteretur; nemo tamen, opinor, sane animi remissionem, quam adhibere audientibus volumus, jure posset reprehendere. Aliis enim odiosae, aliis molestae accidunt litterariae exercitationes; atque olim Romae, et alibi nostris hisce temporibus egregiae homines recitationibus adsunt: ut nisi invites re aliqua, nisi allicias, et ad audiendum quodammodo pellicias grato aliquo, jucundoque officio, vacua subsellia habiturus sis. Quid? adeo ne inclementes non esse, et inhumanes, ut hos Auditores, qui tanta cum humanitate nos auditum convenere, duas hic, aut tres horas in ardentissimis hisce sedilibus, et non sublevandis sedibus in hoc quasi hypocausto detineamus rebus semper gravibus, neque quidquam, quo reficiamus, recreemusque illorum animos, afferre conemur. Quis nostrum tam animo duro, et agresti est, ut hos cantus, atque has symphonias non libenter audiat? quae cum sint alienae, ac remotae a rebus, de quibus agitur, quia tamen molestiam minuunt ac taedium, videntur omnino necessariae esse, maximamque majoribus nostris ob hanc rem gratias ~~et~~ merito agimus, et habemus quod et excogitaverunt hanc animorum relaxationem, et exemplo suo in hujusmodi recitationibus confirmaverunt. Ergo illa ob voluptatem, quae pellunt duntaxat aures, adeo probantur a nobis omnibus: haec, ~~quae mea~~ rebus de quibus disputatur tam apte cohaerent, et solidam quandam, stabilemque utilitatem, ac jucunditatem afferunt, expellentur? nec venit in mentem, quot res, quamque graves e Philosophia, Theologiaque per superiores dies agitatae sint? nos vero, Auditores, ultimas ponemus non modo lepidum aliquid hinc afferendo ab hac nostra exercitatione recreare, sed ab illa etiam contentione ~~animorum~~, quam cum de praecisionibus, de gravitate elementorum, de praemotione physica, de essentia lucis, aliisque similibus, cum de filiatione Christi, de potestate Pontificis, de bonitate actionum, aliisque gravissimis rebus disputaretur, adhibuistis, vestros animos relaxare. Caeteri intendant, si qui sunt

ita omnis humanitatis expertes, ut non solum in se, sed in aliis
etiam suam morum severitatem exerceant. Nos autem quare na:
turae non pareamus? quare hillares non simus? quare audien:
tes dictis seu facetiis, Amplissime Patriarcha, non ridea:
mus? Equidem, Amplissime Patriarcha, habemus de ridiculo maximos,
et gravissimos Auctores, qui multa nobis, et praeclara cum ad di:
cendum praecepta, tum ad imitandum exempla reliquerunt, Aristote-
les, Tullius, Quintilianus, et omnes quicumque postea de dicendi ratione
scripserunt; habemus prudentissimos, sapientissimosque tum Poetas, tum
Oratores, qui gravissimis rebus ridicula intermiscuerunt, Homerum,
et Ciceronem, quorum alter Tersitem, et Margitem maxime ridiculos
homines induxit, alter tum ubique ubi opus esset ridiculo cognovit,
tum praecipue in Oratione pro Murena eo usque gravissimum
Civitatis Virum Catonem derisit, ut ipse quoque Cato exclamaverit:
ridiculum Consulem habere Romanos. Habemus denique experientiam
ipsam, qua ridiculum fortius, ac melius acribus saepe res Oratio
secta comperimus: Sed tamen si tot, ac tanta non haberemus,
si nobis nec magnorum Rhetorum praecepta, nec maximorum scriptorum
exempla, nec veritas ipsa, et experientia ridiculum usum persuad:
erent, persuaderent tamen tot, ac tanta illa, nostra, quae
se ipsa conficiunt, sustineruntque, dum sibi, dum saluti tuae, dum
incolumitati consuleremus, omnes Rhetorum gravissimas leges per:
rumpere. In te enim haec omnia sunt sita; a te haec pen:
dent omnia: ut, si consistere cum cupimus, si denique stare,
oporteat nos quidquid cogitamus, quidquid molimur, quidquid
agimus, te unum spectare, te in tantis rebus, quas ponimus
tueri, ac sustentare.

~~Ridiculi ab~~ Nihil ridiculi his exercitationibus intermisceri debet.

Quantum deceat in literariis exercitationibus intermiscere ridicula nemo profecto ignorat qui literarum et humanitatis studiis deditus sit. Videlicet enim attendi servitus constantiae, quandam aequabilemque dictionem imperant, ut si quis in quavis dicat suique dissimilia, sive ulli eos [illegible] nullo modo possit. Res inaurta(?). Quemadmodum enim gravissime exagitantur, qui neglecta aequabilitate vitae universae actionumque singularum, intermiscent non constant et in re severa delicatum aliquem aut contrario dignum inferunt sermonem: ita istuc levia gravibus, laeta severis, sera denique ridiculis in una eademque re literaria interpellare purgare(?) admodum est, absentiae vitiorum. Et sane quis unquam probet in comoedia tragicum aliquid, comicum in tragoedia? Ubinam aut Carionem Euripides, et Sophocles aut Hecubam Aristophanes et Menander? Ubi aut Sostratam(?) Aiacem induxit, aut Medeam Plautus et Terentius? Illorum sunt haec in scribendo atque prodigia. et quidem non doctis tantum viris, versatique in pulvere literario, sed imperitae etiam multitudini, sed iis etiam, spectatores, qui ne primoribus quidem labris haec attigerunt. Est enim moribus omnibusque hominibus ingenita forma decori. utque nemo non sentit in rebus, quae videndo cernuntur, pulchritudine(?), venustate, et convenientia partium, ita quilibet intelligit multo etiam magis in factis, dictisque quid deceat, dedeceatque, qui sit ordo, qui modus, quae constantia. imo ab ea decori notione quae insita iudicio cuique atque adeo ipsa a natura recte facta dignoscuntur, deteguntur etiam in scriptis inepta, absurda, et inaequalia: ut quae reprehendas in agendo, eadem probes in scribendo, quoniam sit probandum omnibus, si non cuivis ad ipsa etiam plebecula volumus, servandum ubique sit. Quid enim aliud expectatis huiusmodi scriptores audituros, quam leves homines, et inconstantes? Quid aliud quam ~~aut~~ imprudentes, stultos, rhetoricarum artium insolentes, et harum rerum prorsus ignaros, ac rudes, qui ignorant quam deforme sit ac prodigiosum in tragoediis nugas agere, hoc est gravioribus levibus, nobilioribus humilibus, severa demum ridiculis commiscere? Ubi enim haec ridicula proponuntur agenda? In quibusnam literariis exercitationibus? Fingamus in his. Inane neque locum hunc multo ornatissimum(?), et ad pertractanda gravissima plurimis materia jam inde destinatum, celebratumque in quoddam alias theatrum converti; et hic ubi nos agimus, non jam [illegible], sed scenam, aut pulpitum theatrale, ubi autem auditores sedent, caveam esse dici jam? Habe hos Auditores pro ociosissimis haberi levissimisque, qui huc conveniant voluptatisque, non ut honestent praesentia sua literulas nostras, nostrosque labores, sed ut se oblectent denique ut rideant? Praeclara vero laus haec erit atque ampla. huc doloresque(?) nos in literis, sed Comoediis; non in rebus cognitione dignis scituque pulchris, sed in

Sed hæc, accipiat quisque uti volet: illa vero etiam atque etiam considerentur. Ubi
enim hæc ridicula aguntur? Ubi dicuntur? Frequentius hic, cum præsertim jam anti:
quis et amplius annis hic haberi soleant hæ literariæ exercitationes. Sacrum vero
locum hunc multo honestissimum, et jamdudum ad gravissime familiaris explicanda my:
steria destinatum, celebratumque in quoddam quasi Theatrum verti, ut hic ubi nos
versamus scena quædam sit, ubi vero Auditores sedent proscenium et cavea? Ita
ne cum hic pluteis discentibus, illic docenti sella fuerit adhuc futurumque in poste:
rum sit ad docendum dicendumque respondendumque animarum ædes ac facultates, usque
eo omnia immutari, ut pro cathedra pulpita theatralia, pro pluteis sedilia collo:
centur? Quid aliud hoc esset quam Scholæ gravitatem doctrinarum ac majestate ve:
ritatis ad infimam conditionem detrudere, eoque tandem impulsam rem deducere, ut
adolescentes homines, qui huc conveniunt tanquam ac venerabundi more discendi excep:
turi, admiratione ridiculorum verum, quæ hic agerentur, in medio docentis circumsta
curarentur, interque se suavissime riderent? Ut enim ipse locus, si semper gravia
et severa in eo aguntur, religione quadam inicit hominibus silentium ac taciturnita:
tem ne ibi levia agant et ~~lu~~ ludicra. ita si rebus aliis destinetur usque,
perdit paulatim sanctitatem omnem, neque quem antea honorem ac cultum impetrare
potest. Ubi ergo? Ubi hæc ridicula pronunciantur? Hinc ubi per hæce dies re:
ligiosæ exercitationes habitæ sunt? Ego vero ita Deum Optimum Maximum velim
esse mihi propitium, ut non solum magnopere commoverer animo si ridicula ibi pro:
nunciarem, sed etiam toto corpore perhorrescerem, tantum abest ut ~~hæc~~ ~~[illegible]~~
hanc quæstionem, atque hanc causam ibi defendere. Quid enim magis a pie:
tate alienum atque abhorrens? Quid magis refugiat et horrescat animus quasi qu:
vere in loco justissime religione conservato, an in eo ridicula dici et agi posse?
Ubi aguntur ridicula, ubi pietas, ubi modestia, ubi Divini Numinis cultus, ac vene:
ratio, ubi omne virtutum genus non solum exercendum est, sed etiam ostendendum?
Ubi ridicula aguntur, ubi ad memoriam sacris initiati fuerint, initianturque
ferme omnes, qui Deo Optimo Maximo sese devoverunt? Ubi initiationum earum
memoria anniversariis sacris colenda esset? Ubi certe juventus hæc omnis in
divinis exercenda? Equidem, Auditores, cum eorum mihi venit in mentem, quæ in ip:
sis ~~[illegible]~~ philosophicis ac theologicis disputationibus contingere non raro solent,
et cum quod maxime considero plurimis cultus destinatum ibi sacris, in eam me sentio ~~[illegible]~~
adduci opinionem, ut putem ne eas quidem disputationes de gravissimis aliquando rebus ~~[illegible]~~
institutas habendas ibi esse, consentaneque illam in locis sacris disputandi consuetudi:
nem ut perperam primum invectam ita prorsus antiquandam esse. Quoties enim disputa:
tandi cupiditate ablati homines sanctitatem loci penitus obliviscuntur? Quoties ira:
ti exardescunt? Quoties effusis omnium risus excitantur? Longe sapientius sub in
Deos pietati consuluere Veteres apud Græcos Philosophi: qui non in Eleusiniis, non
in Jovis, non in Æsculapii, imo ne in Palladis quidem, aut Mercurii, aut Apolli
nis Deorum sapientiæ præsidum templa, sed in palæstris, in sedis, in porticus, in gy:
mnasia denique, quæ exercitationis et delectationis causa non disputationis inven:
ta fuerant, disputaturi conveniebant. Et vere Si quid enim in Deorum templis igen:
dum est, quod abhorreat a religione ac pietate, nihil ibi suscipiendum, quod cogitatio

surget, et animum a superis cultus. et si peccat qui videns ac volens in alia ibi mente evagari sinit, si simulatque digredi animum senserimus, ita revocare eum, et continere jubemur ut ingenii alterius judicemur; multo minus ei ibi facere movet, quae auferunt longe animum, cogitationesque vel pravitate a religionis cogitatione discedere. Sed addit locus in quo haec ridicula recitentur, ut non modo non templa, sed ne Schola quidem ulla hujusmodi rebus profanetur; ego tamen ita censeo ut sentias haec ridicula ab his exercitationibus prorsus esse amandanda. Mitto quod deforme sit ac turpe ingenuos adolescentes manibus, oculis, vultu, gestu denique toto risum movere et aliis publice spectaculo esse. Ad vos venio Auditores. Santumne omnes eos habere putatis e vestris quemque suis, ut huc veniant videndi gratia? De aliis viderint; hic quidem certe, qui nostrorum studiorum cursor est et moderator, tot sustinet ac tanta munia, ut ne respirare quidem libere possit, nedum horas bene multas in levioribus ac nugatoriis rebus conterere. Quid? Putasne hos tam plebeios animos habere, ut nihil quaerant amplius nisi ut risum sibi excutiant? Contemplare omnium ora et quae sint liberali facie atque ingenua, etiam atque etiam intuere. Jure tibi non aequum facere videare, si quid his coram ridiculi dicas aut facias. Nulli enim hic balatrones, nulli pistores, cetarii, fartores, unguentarii, pharmacopolae, pistores nulli; sed ex honestioribus ordinibus praestantissimi duntaxat adsunt ii hic: ut quemadmodum animo, ita etiam ore, vultu, habitu denique toto id omne sibi quidem humaniter componi, sed eodem etiam tempore singularem quandam et eximiam gravitatem praeferant. Quod si interius volueris attendere, et quae his grata futura sint propius videri, invenies alia multa, eaque non illis ipsis placitura, sed nobis etiam et utilia et gloriosa. Quid enim praestabilius nobis, honestiusque vel audientibus jucundius afferri quam aliquid aut ex historia sacra et profana, aut e linguis veteribus et exoticis aut ex legibus sacris et civilibus depromptum? Haec sunt in quibus praecipuam in praesenti studio consumimus, haec decent more quamvis delectationis viros, haec sunt gloriosa nobis, utilia ceteris, jucunda omnibus audientibus, ut volentibus nobis vera, germana, atque apta voluptate audientes afficere minime sit ad ullum ridiculi genus confugiendum. Quare ego ita censeo, quod ridiculum serio admissum veterum legibus prohibitum sit, cum locum ubi recitandum est, cum personas coram quibus recitandum est, apprime dedeceat, nullo modo in his exercitationibus adhibendum esse.

[illegible]

[illegible]

Utrum ad sapientiæ studia accomod.ᵗᵃ ora sint insalubria loca an salubria, in medio relinquere statuit, qui heri, quæ nos tam humaniter tamque attente audistis, scriptita vit. Illud nos voluit quam clarissima voce et significare nobis et indicare cæteris, mirifice sibi ad hoc studium, quod profiteri hic cœpit, conducisse Forojuliense cœlum; et si quid est in se ingenij quod sentit ipse quam sit exiguum, aut siqua exercitatio dicendi, totum id amœnissimæ huic et saluberrimæ provinciæ se acceptum referre. Meminisse enim probe, meminisse se ait quid huc attulerit; ingenueque profitetur se sentire, ea, quæ ad dicendum afferant maximam, sibi esse regionis hujus ingenio et natura non solum accensa et commota, sed insita propemodum ac donata. Quanquam non tantum cœlo huic ejusque amœnitati se debere intelligit, quantum vobis, auditores, vestræque humanitati. Cum enim videret, eas literarias exercitationes, quas haberet initio, non solum honestari præsentia vestra, verum etiam tolerari æquis auribus, atque adeo, quantum conjectura assequi poterat, probari, non modo in suscepto sibi consilio permanendum esse putavit, sed omni etiam ope enitendum, ut si minus perfecta ingenio, industria saltem elaborata in honeste amplitudinis plenissimam lucem afferret, et humanitati vestræ, si non omnino, aliqua certe ex parte probaretque suis viribus satisfaceret. Quod quidem quantum sibi profuerit vel ad aliquam eloquentiam consequendam, vel potius ad eam quam huc attulit inscientiam atque infantiam exuendam, nec ipse satis scit, nec si sciat dicere ausit; mavultque, quam in ore nostro ponere, in judicio vestro relinquere. Quod propterea sibi cordi esse affirmavit, vehementerque etiam atque etiam et nobis mandavit et oravit etiam ut faceremus, hoc est, ut ageremus nomine suo quantas maximas gratias possemus vobis universis, nominatim vero huic Ill.ᵐᵒ Capitulo, quod eo interesset exercitationi huic, et interfuit superioribus omnibus, dignum propter hoc etiam, a se rependum cultu et observantia sua singulari. Nam ad te, Ill.ᵐᵉ quod attinet, agit ille quidem gratias tibi quantum potest, sed satis ornate agere nullo modo se posse intelligit. A te enim se et huc accitum esse ait et retentum; a te sibi additos animos ad naviter persequendum munus suum; apud te in oculis et eximium fuisse semper; ad te nunquam non sibi aditum patuisse; tua semper de se honorificentissima fuisse judicia; te cum se quotannis rusticatum esse; te denique ea omnia beneficia, quæ conferri in carissimum hominem potuerunt, accepisse. Quæ omnia et vero alia plurima et maxima quo:

niam sentit se non posse non etiam illis officiis remu-
nerari, sed [gratiarum actionibus separare] ~~complecti omnino aliud~~ perensere ~~numeran-~~
~~do~~, pollicetur per nos hic publice et quam sanctissime
potest tibi hisque omnibus reliquis, culturum [se] esse
~~se~~ memoria, observantia, ac benevolentia sempiter-
na, et in quas demum cumque terrarum ~~tractus pro-~~ [ferre eum]
~~vinciae~~ contigerit, ubique omnibus una cum ~~aliis~~ [ceteris]
ornamentis ~~suis~~ et virtutibus tuis maximis praedi-
caturum.

Expectabit fortasse aliquis, Auditores, dum nos, utra Judiciorum
forma ea re, qua controversiae scriptae, an quae dictae dirimuntur,
ad rectè sapienterque judicandum plus expediat, constituamus.
Verum si hic secum ipse reputabit, hoc majus quiddam esse
atque altius, quam ut id adolescentes homines humi ut
ita dicam adhuc repentes non dicam cernere, sed suspice-
re possint, profecto judicabit, hoc nullo modo esse à no-
bis ne levissime quidem attingendum. Quod ad nos spectat
hodierna die et nequaquam est in dubio relinquendum,
hoc est, ut, utra è duabus vijs, quae à nobis hodie mon-
stratae sunt ad eloquentiae laudem contendentibus, facilior
sit et planior, ostendamus. Qua quidem in re, cum alij
naturae quadam bonitate copiam quamdam dicendi, et facul-
tatem nacti sint ut mirifice dicant etiam ex tempore, alij
autem facilius recte scribant, quam dicant, ita censemus, ut
ij, quibus natura non fuit tam larga tamque benigna, nul-
las umquam causas ad dicendum suscipiant; qui vero magnam
quamdam ad dicendum facilitatem à natura acceperunt ij
jactent sese in Foro quando libet, et in illa amplitudinis
plenissima luce versentur. Cum enim omnibus in rebus natu-
ram oportet sequi ducem, et ne latum quidem ~~umquam~~ unguem
ab ea discedere; tum praecipue in his eloquentiae studijs, quae
ita à natura proficiscuntur, et ~~sunt~~ cum ea sunt ita conjuncta,
ut qui voluerit ipsam relinquere, tanto longius abfuturus
sit ab eloquentia, quanto magis à natura discesserit.

Illud autem omnes monemus etiam atque etiam, ut, sive
ad scribendum se collaturi sint, sive ad dicendum, quam enix-
issime in hoc studium nunc incumbant, reputantes in nos-
tra se re sine studio, exercitatione, et arte assidua posse
praestare. Nos certe si quid potuimus, faciendum nobis esse
putamus, inveniendum, efficiendumque, ut in ea judiciorum for-
ma, ad quam eramus à natura facti, si ad hoc facti sumus,
et ad hoc vitae genus instituti, non improspere nos ge-
ramus, cum ob alia multa, tum maxime quia nihil sibi
Daniel Patriarcha antiquius eē intelligimus, quam ut
in qua quisque disciplina versamur, in eà quam maxime
proficiamus

Ars nulla est (ut mihi videtur) quæ naturarum pulchritudinem, venustatem, et convenientiam partium intuetur, cujus antea non extiterint à natura condita præcepta omnia. Omitto singularum partes ab Hominibus non jam inventas, sed animadversas dumtaxat, et notatas in rebus à natura creatis: unum illud in architectura admirabile sane et singulare de columnarum capitolo corinthio referam ex Vitruvio. Cum enim demortua quadam Virgine corinthia ejus nutrix certa vascula, quibus viva delectabatur, collecta, et composita in calatho (quorum calathorum formam eamdem tradit, quam liliorum Plinius) ad puellæ sepulchrum pertulisset (putabant enim veteres, quæ quis studia hic habuisset, eadem habiturum in elisijs quoque) cumque fortuito supra radicem Acanthi collocasset, evenit id, quod necesse erat, ut cum radix pressa pondere circa vernum tempus recta non posset folia profundere. Erat enim Calathus ut illæ regulæ diutius permanerent sub divo, regula tectus, evenit inquam ut Acanthi cauliculi secundum calathi latera succrescerent, crescenteque ad regulæ angulos ponderis necessitate rursus expressi in extremas volutarum partes flexuras facere cogerentur. Casu incidit in opus tam ingeniosum naturæ quidam nomine Callimachus sculptor sui seculi celeberrimus, animadvertit, probavit, et tamquam optimum ad insigniter, præclareque ornandas columnas exemplum et sibi, et posteris descripsit. Quid ergo putandum est de architectura universa? An non, quemadmodum earum partes, ita etiam multo magis ipsas à natura prius expressas in hac rerum universitate fuisse? Præsertim cum ad ornatum illæ tantum plerumque confectæ sint. Sed quid verbis opus est? Architectura certè quanta demum cumque est ad humani corporis conformationem, structuram, proportionemque inducta est, si eidem credimus Architecto. Architectura autem? Immo etiam Musica ars longe major, ac difficilior, et quidem sive à Tubale Caini nepote, sive multo post à Pitagora, non aliunde sane nisi ex apto malleorum incudes alternatim in officinijs percutientium sono reddito inventa. Quod si earum rerum, quæ ad

dignitatem, jucunditatemque pariunt humano generi, uni omnium inventrici naturæ tribuenda gratia est; quid censetis, Auditores, de Politica, quæ Architectonica dicitur ab Aristotele, quæque nihil aliud spectat, et curat, præter-quam ut Hominum inter Homines, Civium inter Cives, amicitiam et convenientiam creatur. Num ne esse ut ipsam naturæ acceptam referre non oporteat. Nam addiderunt non inficior mortales cunctis artibus neque pauca, neque levia. etiam illud adiungo, disciplinas, quæ aptam naturarum dispositionem considerant, atque efficiunt, et inconatas ac rudes principio fuisse, et hominum industria, ac solertia ēē perfectas: sed tamen, ut in his tantoperé sollicitam, atque operosam se se non ostenderit natura quippe quibus humani generis incolumitas et salus non contineretur, in illis certé, in quibus vertitur humana societas instituta ab ipsa, et conciliata, diligens fuerit, ac nava necesse est. Et sane hinc nisi ego fallor, insculptæ initio animis hominum leges; hinc cum paulatim turpibus, et fœdis hæ leges obliterarentur, inscriptæ tabulis, et ad legendum propositæ. Hinc cum religiose ne ita quidem servarentur ab eadem natura dati Reges, et à Regibus adsciti laborum, consiliorumque socij, et administri Judices, Judiciaque constituta, quæ dissensiones extinguerent æquitate: atque hæc omnia idcirco ut, quæ conjuncta jam societas fuerat, et apta, ab ullo umquam ne dissolveretur, utque, si quid aliquando existeret, quod hanc Hominum inter Homines conjunctionem dirumpere posset, cujusmodi sunt lites, et civiles concertationes, auditis utrimque partibus tolleretur. Unum reliquum est, ut, cum minuendarum litium rationes multæ sint, interque omnes illæ duæ ubique feré gentium maxime nobilitate, ut causarum aliæ dictæ, aliæ scriptæ disceptentur, non, sint ne ambæ utiles (nihil enim temere natura præcipit) sed utra utilior sit quærendum ēē videatur. Hoc scilicet illud est, quod hodierna die disceptandum proponimus. non quo rerum publicarum novas formas inducamus, legesque Judicibus prescribamus; sunt enim omnes sanctissime, nec ii nos sumus, qui si quid forte minus recte de rebus hisce

statum est, id corrigere conemur, sed horum dumtaxat, ut utraque Iudiciorum forma ante oculos posita facilius possint Adolescentes nostri vestrique, qui ad eloquentiæ famam, laudemque contendunt, ambas cognoscere, et ad quam quisque viderit se magis factum, tota vita adhæ rescat. Quoniam vero res est ejusmodi ut de ea agi nullo modo possit, quin de Iudicibus quoque, Iudiciisque verba fiant; quoniamque tota hæc Provintia in complures è distributa ditiones, quarum unaquæque jus prima dicit dicendum deinde aut hic à Prætoribus, et Patriarchis, aut alibi à summis Magistratibus, speramus disputationem hanc non inutilem fore vobis quoque Auditores, tibi vero Daniel Patriarcha, cui non pauci Iudices subsunt, cuique maxime cara est Populorum horum tranquillitas, et pax ut quæ ad Animarum salutem maxime necessaria est, gratissimam esse, certo scimus.

Gorgiam accepimus magnum illum fuisse Oratorem, qui de omni re quacumque [illegible] quaestione quaeque [illegible], se [illegible] dicturum profitebatur, Princepsque ex omnibus qui tum eloquentia florebant ausus est in conventu poscere qua de re quisque vellet audire. Tanto apud Graecos omnes fuisse in honore, ut solus ex omnibus qui ei [illegible] aliquod opus Delphis ponerent e marmore non inaurata statua, sed aurea statueret; sapientissimo vero judicium et [illegible] Gorgiae tum toti Graeciae [illegible]. Quod testatur, et quantus Orator Gorgias fuerit et quam sapiens ille populus harum rerum aestimator.

Si enim tanta afficimur admiratione, si quem audimus memoriter aliquid aut de subito non prorsus ineleganter et expolitum pronuntiantem, ut eum [illegible] quibusdam laudibus [illegible] passim extollamus: Quibus, bone Deus! quantisque studiis illos prosequemur qui [illegible] ex tempore faciunt, quique nihil in medium afferentes, [illegible] quaedam rerum capita de quibus disputaturi sunt, distincte tamen, abundanter illuminateque et ornate et vehementer dicunt? Ego sane, Auditores, quoties in ejusmodi homines incido et [illegible] audio disputantes, non possum non in iis [illegible] stupefactus dicentes intueri et Deos ut ita dicam inter homines putare. Quae enim tandem laus est, si cum [illegible] dicere ex tempore conferatur, quae [illegible] tandem laus est, eximiam aliquam Orationem omnibusque Oratoris virtutibus ornatam ac distinctam in publicum proferre post diuturnam et [illegible] operam, post impositum in ea elaboratum laborem, totiesque ac tam diu retractatam, ut ipsis Auctoribus, sicut erga sua scripta ita affectis quemadmodum Parentes erga liberos, odium moveat et [illegible]. Istud vel tardissimi hominis est, modo non prorsus inculti, horridi atque hebetis, non vero Oratoris: Oratoris vis ac vera virtus cernitur non in solo ornate et apte scribendo, sed in eo etiam, ut, [illegible] non Praeceptore maximo Quintiliano, non tantum ut ornate copioseque [illegible] [illegible] aliquid ac singulare ex improviso prope dicas. Haec sunt quae incensum declarant et quam sint celeres illi animi motus, et ad excogitandum acuti et ad explicandum inveniendumque uberes: Haec quae nominis celebritatem et praedicationem [illegible], quaeque clamores et admirationes in Oratoribus efficiunt. Neque vero putetis, Auditores, haec esse tam difficilia; immo si rem intus et in cute considerare volueritis, profecto reperietis, si ad naturam accesserit [illegible] necessaria conformatioque doctrinae, multo esse difficilius scribere ornate et copiose, quam extempore dicere. Nimium enim, nimium acer scriptorum calumniator stilus est. Nimis anxie ac trepide omnia expendunt, examinant, considerant, qui scribunt. Proindeque ut hominibus accidit de valetudine sua plus nimio sollicitis, ut dum [illegible] sibi aliquid mali [illegible] metuunt gravitate tandem [illegible] sentiant, ita fit cum nimia cura quae a scribendo seiuncta esse non potest, omnia circumspiciunt timore peccandi, aridi plerumque evadunt, ieiuni, tranquilli omnino [illegible] [illegible] timent [illegible] et [illegible] [illegible]. Minus itaque, minus Auditores, quam Oratio [illegible] scripta est, minus commota, minus ardens

Ac [illegible]

At si quis adhibeat inter scribendum calor, si qua subit uiuida imago rerum, si quis affectus, nec feruntur eo impetu continuo propter infelicem illam uerborum cunctationem, et refrigescunt mora styli, et tamquam intermortua nulla ui contorquentur. Alia ratio dicentium est. Ubi enim brachium conualescunt, ubi animus iter lenis ac remissus intenditur contentione et inflamatur, ubi denique pugna ardet, tum enimuero et excitantur splendide rerum imagines et incitata Oratione dicuntur, tum resonant quodammodo spiritus et animi; tum uis, robur, summus uigor erumpit. Ad haec stimulos pudor, addit dicendorum expectata laus, dicendi necessitas, placendi cupido addit. Scientibus quae adsint probanda opera et uox; uultus uero aduersariorum, et actio, Oratio, et inde ira excitata immane quantum adiuuat ad ferendum sermonis contextum. Nisi uero existimatis hunc fontium multiplicis [illegible], quae Oratoribus de ueritate disputantibus superfluere. Non possunt mihi credite, non possunt ullo modo sanguine, qui dicunt ex tempore: Imo ut concentu signorum Milites, qui gladiis ante signum trepide stringebant, latente uirtute expromunt, et ardentibus oculis in hostes ruunt, omniaque complent caede, late loca; sic Oratores expressis inflammatione animorum et expulsis difficultatibus cogitationibus, et cedunt uehementius et misericordiae, gaudio, metu, laetitia omnia miscent. Quae quidem omnia dum considero, in eam ego sententiam descendere, ut haec iudiciorum forma longe plus conferat non solum dicentes ad laudem et gloriam, sed litigantes etiam ad aequitatem et fidem adiuuari. Magnam scilicet habet in utramque partem uim actio, magnum pondus. Itaque Demosthenes quendam olim dimisit, qui ad eius patrocinium confugerat quod nimium leniter ac remisse se Aduersario sibi conquereretur illatas, cum uero eius statim recepit, atque ipsum uidit exardescere iracundia causa iniuriae dolore inflammatum, ita iudices ex ipsa etiam agendarum causarum ratione, ex uultu et gestu Patronorum sententias moderantur. Habent enim tamquam rei praeiudicium Patronorum Orationem, cognoscuntque, ut ita dicam ipsorum strenua ac uaria opera credere, non perfunctorie eos loqui, neque ut componant, sed ex animo, et quia ipsi quoque ita sentiunt et uere. Nisi enim ipsi prius ita rem esse sibi persuasissent, neque quam tanta possent uel animi uel corporis contentione defendere. Quis e scribentibus sibi talia polliceatur? Quis eorum sperat animi sententiam se funditus posse cognoscere? Quae multa adsunt? Quae signa eos ita uti scribunt sentire? Ego uero Auditores; ego autem? Imo omnes inquam ita sentiant ut existiment, quemadmodum eorum qui dicunt ex tempore incitatam commotamque Orationem fluere ex animo, sic illorum qui scribunt commentationem ad tempus et ex arte posse esse confictam, eoque magis a Iudicibus pertimescendam esse, quanto est ornata magis, magisque elaborata. Neque haec eo dico, quo uelim uocari in dubium Patronorum fidem; sed tamen quis non uidet, quae malitiae ac perfidiae multa possent in iudiciis administrari, si haec iudiciorum forma atque ratio mos ubique dominaretur. Quos enim fallaciae impune obtruderent? Quot tela iacerentur quae repelli non possent? Quot falsa crimina, quasi uenenata quaedam iacula, ita contorquerent, ut medicinae faciendae locus non esset?

Verum peropportune cadit, quod iis temporibus vivimus legibus, quibus talia nobis contingere non possunt: Atque saepe causae de scripto disceptent, easdem tamen et hic et alibi agere licet, ut omnes Adversariorum impetus, omnes petitiones, omnes ictus nosci possint, atque vitari. Nulla iam hic objecta opponi licet, quae dissolvi non possint; Nihil ita controversum, ut fallat, ut remedio locus non sit. Hoc videlicet hoc illud est praecipue in ipsa causarum actione tum Patronis, tum Judicibus utile atque opportunum, quod illi et totam subito causam mutare possunt velitisque quae opponenda sunt ad Adversariorum actionem temperare, et viva suis argumentis addere, et elevare contraria, hi autem et rationes omnes suis momentis expendere, nec Causidicos agere in examinandis dissolvendisque objectis, sed Judicum personam in litibus sancte, vere, sapienterque dirimendis sustinere. Quod si non hic tantus fructus obtenderetur, et si illud solum quaerendum esset, ut controversiae celerrime solverentur; Nunc videlicet unam ob causam melius esse lites dicere quam scribere judicari oporteret. Quis enim ignorat quot, quantae quam variae, quamque diversae exoriantur, Patronisque uno tempore committantur? Quid? Putatis ne, ergo, tam cito omnes decemptum iri? Imo fine nullo habituras esse, si scribantur. Miseros homines, si haec tanta judiciorum varia urgeret! Quando esset, ut aut ad suam pervenirent aut a forensibus curis liberi respirarent. Nec enim possent Patroni nec de iure respondere, nec causas commode cognoscere, nec Clientibus adesse in aliarum causarum scriptione occupati; Et si haec facere vellent, ut suam haberent ceteram, temporis quidem certe vix satis haberent, ut cogitatae causas scriberent et accurate: Uno verbo cum utrumque et summam diligentiam et infinitum tempus requirat, aut alterutrum negligentius agerent necesse esset, aut litibus sero ac vix demum constituerentur. Quid Judices, qui uno die plurimas audiant disputationes? Possent ne tot scriptionibus legendis sufficere? Tot controversias minuere? Tantas tum varias tam inter se discrepantes et contrarias concertationes componere? Mitto ipsas Patronorum scripturas, quarum semper ingentem molem ac seriem custodiendam haberent, Tabulas considero et causarum fundamenta; leges tum publicas tum Municipales et alia tot, quae ad litium disceptationem necessaria sunt: Quae omnia ut celerrime expediuntur a pragmaticis in agendis causis quia digesta sunt et parata, ita si causae scribantur, cum legenda essent a Judicibus, eandem ab his atque ab illis diligentiam, et operam iterum postularent. Quid ergo? Aut a Judicibus etiam sero lites dirimerentur ac raro, atque in duplo longius temporis spatium, id quod omnibus gravissimum esset differrent; Aut, quod in tanta sapientum virorum paucitate fieri nullo modo potest, tot Judices quot existerent controversiae, deligi oporteret! Sed quid ego argumentor? Quid in re tam perspicua plura disputo? Unus nobis scrupulus restare potest, qui [illegible] nos faciat, et in alia omnia vestros animos inclinet, videlicet plus temporis atque otii habere judices ad examinanda perpendendaque in utramque partem allatas res, et [illegible] de scripto

quam se ex scripto se verius constituant. Sed reputate quaeso vobiscum, auditores, quanta sit vivae vocis vis, et quam efficax ad verum ubi ita dicat auditor in eo animo animi relinquendos. Et converteris tanto ardere, ut ipse auditore forma quidquam afferat ad recte iudicandum impedimenti, ut etiam eius altera opportunitati utilitatisque inserviens excitet. Quot enim verba genere utique intelligas, quae audita te auditore suo statim assequeris. Comprimamus, si non possidere in nostris hisce vestis, sententiaque ea quae non semel atque iterum attende lecta nihil prorsus afficiunt, ea ubi audi-dicendi vivam vox, et facillime a nobis intelligi, et in quamcumque ve-lint partem celerrime perducere. Huc accedit, quod qui scripto certum habet orationis exitum, ferme semper et comprehensus, qui dicit, copiosius quoddam et uberius procedere, unde facilius et hanc etiam ob causam loquentem Oratorem quam scribentem funditus in-tollere. Quare ego ita censeo, Auditores, cum causarum di-cendarum ratio et Oratoribus ad laudem et gloriam, et Iudicibus ad recte exercenda iudicia accommodatior sit et utilior, hanc omni-bus qui ad rempublicam accedunt esse proponendam.

Praestat causas scribere, quam orare.

Si in judiciis Patronorum duntaxat gloria, nec simul etiam Clientium bona fortunae, domicilia agerentur, nihil referret opinor; aut certè parum, utrum controversiae dictis, an scriptis disceptentur. Utrumque enim caderet eorum actio sive incommodè, seu commodè, nihil alii detrimenti caperent, sed omnia in ipsos demum reciderent. Verum, cum id unicè spectetur, ut quod, cuique jus obtigit, id per Judices quisque teneat, et tueatur, tamque unam ob rem constituta judicia sint, non video, quomodo dicendae potius causae sint, quam scribendae. Ego enim sic intelligo, Auditores, cum omnis justitiae vis, omnis aequitas, omnis fides et in eo, qui jus docet, et in eo qui dicit, sita sit, judicia longè plenius ac melius exercitum iri, si de scripto, quam, si subito de controversiis constituatur. Et sane, utrum tandem Oratorem putamus, causas melius actitasse, et ad docendum aptius? Eumne, qui nihil affert in jus praeter commentarium longum quidem certè illum plerumque, sed in quo summa tantum rerum capita descripta sunt? an qui causam exhibet Judici non agendam, sed legendam, non audiendam, sed expendendam, totidemque verbis, quot opportet sententiisque perscriptam? Eumne, qui uno temporis articulo, et unde incipiat considerare debet, et ubi vix inceperit mentis oculis prospicere quid tum dicat, quid deinceps dicturus sit, quibusque verbis ac sententiis dicturus, in quod officium tam multiplex, tam varium singularis cujusdam et divini ingenii est aptè animum deducere? an qui omnia haec jam excogitavit, jam effecit, jam paravit? Ipsum utcunque scribere, atque uno impetu, sed tamen stilo res effundere subitam ac fortuitam orationem superat; ac, sive omnes sententiae, verbaque omnia, quae sunt cujusque generis maximè illustria sub acumen stili sponte subeunt, ac succedunt, sive verborum, literarumque ipsarum ductus plus suppeditat temporis ad considerandum omnia, illud certè experientia compertum est, omnes homines, quamvis multis negotiis distentos, quamvis aliis, atque aliis subinde rebus inter scribendum interpellatos, etiam voluntariè torpentes, longè tamen melius scribere quam dicere consuevisse. Sed quis erit in existimatione sua tam dissolutus, quis tam negligens, quis sui tam oblitus, qui, cum probè sciat, longè plus à scribentibus, quam à dicentibus vulgò postulari, non paracius dre facere conitatur, atque accuratius? qui, cum acrius quoddam, ac severius etiam de suo ingenio judicium a legentibus disceptatoribus factum iri arbitretur, cumque ea, quae scripserit una cum reliquis actis ad causam pertinentibus servanda cognoscat, non omnes industriae nervos contendat, ut et Judicibus, et clientibus faciat satis? Cogitet enim opportet, si sapit, orationes eas, quae habentur ex tempore tamdiu, quamdiu audiuntur constare neque, perorata causa, in judicum, in clientium, in eorum, qui ad audiendum

conveniunt, animo diutius integrare; eas contra quae scribuntur, clientibus cum traduntur, ab his etiam lectum iri; immo ab eorum propinquis; neque ab his tantum, sed ab ipsorum etiam liberis, ac nepotibus: ut magnopere cavendum a Patrono sit, ne et negligentiae suae diuturnum testimonium relinquat, et vel desidiae, vel tarditatis nomine in vulgus damnato nullae amplius causae sibi committantur. Quod, si ita est, et si scribentes Patronos tot, ac tanta incitant, et impellunt, ut, quod suscipiunt ad agendum, diligentius agant; nihil necesse arbitror multa dicere, quomodo Judices judicaturi sint. Qui enim fieri potest, ut minus recte judicet, qui plenius, ac melius causas docetur? an vero ignoramus, patronorum actionibus sententias Judicum contineri, et pro docentium vi, argumentatione, et argumentorum tractatione pronunciari? Sed tamen sunt alia majora, quibus justius, sapientiusque disceptent. Non enim a causis avocabuntur aliorum Causidicorum clamoribus, non rabularum, pragmaticorumque inconditis et inhumanis vocibus, non servorum, prorsum cursantium hominum strepitu, non denique iis omnibus, quae confesto foro, et judiciis aestuantibus fieri solent, sed legent domi scriptiones, remotis arbitris, legent in conclavibus suis, et quod gravissimum videri debet, legent quando libebit, hoc est, quando erunt et maxime vacui, liberique a curis omnibus, et ad intelligendum, sanctiusque judicandum acutiores. Equidem Auditores, cum omnia fori incommoda considero, et cum multarum causarum difficultatem, obscuritatemque mecum ipse reputo, in eam statim sententiam descendo, ut judicibus ignoscendum putem, si aliter ac clientes, causidici, jurisconsulti ipsi senserint, saepenumero pronunciant. Quod enim potest existere ingenium tantum? cujus mens tam divina, et ab omnibus corporis sensibus tam aliena, quae attendere diligenter, semperque rebus possit in tot, ac tantis incommodis, neque quidquam, cum minime oportet, cumque gravissima rationum momenta proferuntur abjici, quae disputantur, umquam aberret? Viderunt hoc Thebani, qui, ut ostenderent, quomodo Judices ab audiendis recte causis non distinerentur, eorum statuas habuerunt in publico positas sine oculis: viderunt Areopagitae sapientissimus ille totius Graeciae Athenis consessus, qui ut [illegible] auctor est Lucianus, nocte judicia exercebant, ut videlicet a turbis omnibus, iisque, qui diu excitari solent, clamoribus remotis, et attentius audirent litigantes, et sapientius controversias disceptarent. Sed neque isti, ut sapientissimi et fuerint, et habiti sint, omnia tamen viderunt; siquidem accepimus, eos, vix auditis utrinque causis, in consilium statim ire solitos, et de re tota continuo pronunciare. Aliud enim

est audire causas, aliud legere: qui audiunt alia ex aliis excipiunt; qui autem legunt, uno aspectu omnia intuentur: quodque consequitur, illi singula cum singulis conferre per temporis angustias cum nequeant, hi et ad rationes omnes suis momentis expendendas, et ad dicta cum obiectis comparanda, et ad contrariorum locorum dissolutiones, confutationesque examinandas tantum suppetit temporis, quantum et ipsorum postulat officium, et rerum magnitudo requirit. Sed, quoniam hodierna die causa etiam Patronorum hic agitur, quorumvis urgente ultra judiciorum ratio, si ipsis daretur, optio deligenda esset, age, quantum hoc pertineat ad laudem quoque, et gloriam illorum breviter considerate. Quamquam quid aliud egi superius, Auditores? quorsum hæc omnia spectant, nisi ad Patronorum opinionem, sapientiæ, nominisque celebritatem? Omnis enim illorum laus, omnis gloria aut in persuadendo sita est, si causa patitur, si auditor ita est comparatus, ut persuaderi is possit, aut certe, si hæc desint, in dicendo apposite ad persuadendum. Nisi vero existimatis, hæc dicentibus ex tempore quam accurate, cogitateque scribentibus esse faciliora. Percurrite enim omnes Tullii orationes quotquot extant et quas habuit, quasque scripsit singulas, et universas inter se comparate. Omnes sunt pulcherrimæ, omnes gravissimæ, omnibusque oratoriis virtutibus ornatæ; sed tamen quas scriptas ab eo constat, non habitas, Miloniana, inquam, et Philippica, videlicet a prima quæ proxima, altera ab Ausonio prima omnium a Quintiliano pulcherrima et nobilissima, altera a Juvenale divina appellata est: immo omnium eruditorum consensu sic de his judicatum est, cum in aliis ita fere semper dixerit Tullius, ut nunquam melius dixisse putaretur, cæterosque Oratores, qui dicendi laude præstiterunt, vicerit in reliquis, in his duabus etiam ipsum a se se fuisse superatum. Nascitur videlicet nascitur, non infitior, nobiscum loquendi virtus, et exercitatione, arte, et studio adolescit; addo etiam aliquid amplius, existere sæpenumero homines excellenti animo atque ingenio, qui optime dicunt ex tempore, ac prope divine; sed quis tamen non videt, atque adeo sentit, illam sententiarum ubertatem, brevitatem illam uberem, et copiam in dicentibus ex tempore nullo modo posse inveniri? Quis ignorat, omnia tandem in molestam quamdam, et odiosam loquacitatem degenerare? Illud certe ego contendo, cum ad illam eximiam naturam, ac facultatem dicendi commentatio accesserit, et scriptio, tum illud nescio quid præclarum ac singulare existere solere. Ex hoc numero fuisse accepimus illum Periclem, qui, cum evigilata nocte, ac scripta diceret, coruscare videbatur in concionibus, tonare, et horrendum in lingua fulmen

genere: ex hoc Demosthenem et multi illa Graecia, et sentiunt omnes eruditi, qui nihil unquam, nisi meditatum, scriptumque dixit, ut ab di-Rectoribus dictum est orationis genus lucernam olens, cuius extant exordia multo ante scripta accomodanda deinde rebus, et temporibus; ex hoc illum Isocratem, cuius orationes myrothecium, et arculas apellauit Cicero: quem, constat, unam duntaxat orationem habuisse ex tempore, reliquas omnes stylo exarasse, Panegyricam vero nec decem, ut multi putant, nec quindecim annis, ut alijs placet, diu certe, multumque elaborasse. Sed verborum fortasse plusquam satis, nemo enim eorum, qui me audiunt tam humaniter, ac tam attente, pro sua prudentia non videt quam anceps, et lubricum tractet opus qui dicit ex tempore, quam sit contra, qui scribit quasi in tuto, et extra omnem aleam, atque omne existimationis periculum constitutus. Aliter enim de prudentia duntaxat, de industria, ac de dictione; alter autem non de ijs solum, sed de illis etiam, in quibus omnia saepenumero vertuntur, et tota quantaquanta est continetur Oratoris laus, de memoria, de gestu decernit. Quare ego ita censeo, cum causarum scriptio plus prosit patronis ad laudem et gloriam, quam dictio, cum Patroni melius scribere, quam dicere de causis soleant, cum etiam Judices sapientius sint de rebus scriptis quam de dictis constituturi, causas nullo modo ex tempore habendas esse, sed semper scribendas.